

Oversigt over historisk litteratur fra årene 1894—95 vedrørendejylland.

I.

L. F. A. Wimmer. De danske runemindesmærker undersøgte og tolkede. Afbildningerne udførte af *J. M. Petersen.*
I. De historiske runemindesmærker. Kbh. 174 s. Folio.
1895. og:

Om undersøgelsen og tolkningen af vore runemindesmærker. (Indbydelsesskrift til Københavns Universitets Aarsfest i Anledning af H. M. Kongens Fødselsdag. S. 1—115.) Kbh. 4^o. 1895.

De store forventninger, man havde stillet til prof. W.'s runeværk, der af alle sprogmænd og oldgranskere imødesås med så megen interesse, ere ikke blevne skuffede. For slet ikke at tale om den geniale skarpsindighed, der er lagt for dagen ved tydningerne, borger den ædruelige omhu, hvormed forf. og tegneren er gaaet til værks, for at arbejdet nu er gjort saledes, at det ikke behøver at gøres om igen, noget der desværre ikke har været tilfældet med de ældre runeskrifter. Hver sten er bleven gransket flere gange, hver enkelt runestreg er på det omhyggeligste bleven undersøgt, og gennem papiraftryk og fotografier har man sørget for at øve kontrol med tegningerne. Afjyske stene forklares de to Vedelspangstene, Dannevirkestenen og Hedebysten; da vi imidlertid tidligere har omtalt disse ret udførlig skulle vi blot tilføje, at vi i museet i Århus have en sten, der giver et lille bidrag til de kampe, disse omtaler. Den er nemlig rejst over en Åmunde, „som døde ved Hedebj“. Så godt som alle de tolkede mindesmærker stammer fra tiden c. 935—c. 1000, ikkun to ere af yngre dato, nemlig en bornholmsk fra c. 1050 og en skånsk fra 1210. I universitetsprogrammet, der danner en interessant indledning, fortæller prof. W. om kendskabet til runemindesmærkerne i ældre tid og runevidenskabens historie fra slutningen

af det 16. årh. til vore dage. Desuden gør han rede for sine egne i 1876 påbegyndte undersøgelser, sin arbejdsmåde o. l.

L. Wimmer. Bemærkninger om Vedelspangstenenes Tid.

H. Møller. Bemærkninger om Vedelspangstenenes Tid og de to Gnupaer.

L. Wimmer. Afsluttende Bemærkninger om Vedelspangstenenes Tid.

H. Møller. Bemærkninger til Prof. Wimmers Afsluttende Bemærkninger om Vedelspangstenenes Tid.

Alle i „Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger for 1893“. Kbh. 1894.

G. Storm. To Runestene fra Sønderjylland og deres historiske Betydning. Med et Tillæg af Dr. Soph. Bugge. (Norsk historisk Tidsskrift. III. Række. 3. Bd. S. 354—78.)

Efter at prof. Wimmer i sit festskrift om de jyske runestene havde behandlet Vedelspangstenenes indskrifter om de efter hans formening c. 950 levende konger Gnupa og Sigtryg, blev hans historiske og sproglige resultater stærkt angrebne af prof. Møller, hvad der førte til den ovenfor anførte diskussion mellem de to videnskabsmænd. I denne har nu prof. Storm fra Kristiania grebet ind væsentlig til gunst for prof. Wimmer. Hans resultater ere følgende: Der maa ved midten af det 10. årh. have bestået et svensk-dansk rige omkring Slesvig, måske omfattende hele jylland, Dette rige blev angrebet af den tyske konge Henrik Fuglefænger, der imidlertid ikke, som tyske historikere hævder, har oprettet et „markgrevskab Slesvig“. Dette maa søges på et senere tidspunkt og har kun bestået ganske kort.

H. Olrik. Når blev biskop Valdemar tagen til fange? Kritik af en nylig fremkommen kronologisk undersøgelse. (Kirkehistoriske Samlinger. 4. Række. 3. Bd. S. 304—24.)

Dette skete 1192 og ikke i det følgende år, hvad en tysk historiker, dr. Bloch, har villet bevise.

M. Mackeprang. De danske fyrstelen i middelalderen. Deres udvikling og statsretlige stilling. Et forsøg. (Dansk hist. Tidsskrift. VI. R. 6. Bd. S. 139—205.)

Dajylland både var det betydeligste og det længst-existerende af de til tider ret talrige kronen, drejer forf. undersøgelser sig naturligt hovedsagentlig om dette, hvis statsretlige udvikling han forfølger til c. 1400. Efter at have opstillet nogle gisninger om, hvorledes lenene muligvis kan være opståede — bestemte fakta haves nemlig ikke — undersøger han lensmændenes stilling overfor et meget vigtigt punkt, nemlig lenets arvelighed. I modsætning til de fleste ældre forskere, der hævdede, at lenene først ved tiden 1300 bleve arvelige, kommer han til det resultat, at arveligheden under påvirkning fra udlandet, hvor dette princip var almindelig anerkendt meget langt tilbage, i det mindste forjyllands vedkommende må være bleven gennemført under Valdemar Sejr. Desuden giver han en oversigt over lensmændenes rettigheder og pligter overfor kronen, såsom ledingsforholdet, deres ret til at oppebære skatter og afgifter, lovgivningsret og lignende, alt udelukkende på grundlag af de strængt samtidige kilder.

Kr. Ersler. Den saakaldte „Constitutio Valdemariana“ af 1326. (Dansk hist. Tidsskrift. VI. R. 6 Bd. S. 206 --48.)

For Kristjern I. blev valgt til dansk konge, måtte han overfor sin morbrøder hertug Adolf forpligte sig til at godkende en gammel bestemmelse, denne forelagde ham, om at „hertugdømmet Sønderjylland ikke måtte forenes eller knyttes til Danmarks rige eller krone, saaledes at én er herre over dem begge.“ Om disse linjer, som man har givet navnet *constitutio Vald.*, førtes der ved århundredets midte en hæftig strid mellem danske og tyske lærde, saaledes at deres ægthed hævdedes fra tysk side, medens man i Danmark betragtede dem som uægte. Det bedste bevispunkt fra dansk side var, at dette vigtige aktstykke slet ikke anførtes af Holstenerne i deres strid med Erik af Pommern, hvor det jo havde været et fortrinligt våben, men i sin klare og logiske undersøgelse gør prof. E. det sandsynligt — thi ud over sandsynlighed kan man i det hele næppe komme — at grunden hertil simpelthen må søges i, at greverne ikke har kendt denne bestemmelse. Den maa have dannet en paragraf i kong Valdemar Erikssøns håndfæstning fra 1326, der opbevarede i Lund, og når den ikke kendes i den nu eksisterende afskrift af håndfæstningen, er årsagen måske den, at den ved tiden c. 1460 er bleven slettet i originalen, da den passede så dårlig ind i de faktiske forhold.

R. Nehlsen. Ditmarsche Geschichte nach Quellen und Urkunden. Hmbg. XLVI + 639 s. 1895.

Her ikke været forf. tilgængelig.

Mittheilungen aus dem Archiv von Deutsch-Nienhof. Von

P. v. Hedemann. (S. H. L. Z. 24. Bd. S. 153--91.)

Meddeler nogle plovtaflister, landregistre og mønsterruller fra det 16.—17. årh. samt aftrykker en række (9) breve fra den dansk-russiske diplomat Kasper von Saldern.

Mittheilungen aus dem Archiv von Deutsch-Nienhof. Von

P. v. Hedemann. (S. H. L. Z. 25. Bd. S. 217—34.)

Meddeler kopier af skatteregistre fra 1548—49, et landregister fra 1588 samt en fortegnelse over prælater og ridderskab i hertugdømmerne.

J. O. Opel. Der niedersächsisch-dänische Krieg. 3. Bd.

Der dänische Krieg von 1627 bis zum Frieden von Lübeck

(1629). Magdeburg. 749 s. 1894.

Bogen giver vigtige oplysninger om de kejserlige troppers indfald i hertugdømmerne og Jylland samt de utålelige byrder, dette havde til følge. Den er helt igennem bygget på dybtgående arkivstudier og skreven med stor upartiskhed, men tillige med en bredde, der ofte lader det centrale træde i skygge for det mindre væsentlige. I en anmeldelse af dr. Fridericia (i Dansk hist. Tidsskrift. VI. R. 5. Bd. S. 696—704) giver anm. støttet paa aktstykker i det danske rigsarkiv en interessant notits om hertug Fredrik III.s underhandlinger med kejseren og Wallenstein om bygningen af en flåde i Fredriksstad.

J. Krebs. Archivalische Funde zur Geschichte des 30-

jährigen Krieges. (Zeitschrift d. Vereins f. Geschichte

u. Alterthum Schlesiens. 28. Bd. S. 279—304.)

Forf. meddeler, at det i schlesiske privatarkiver er lykkedes ham at fremdrage 2 à 300 hidtil ukendte aktstykker, hovedsagelig vedrørende Wallensteins ophold i hertugdømmerne og Jylland.

J. A. Fridericia. Adelsvældens sidste Dage. Danmarks

Historie fra Christian IV.s Død til Enevældens Indførelse

(1648—1660) Kbh. 12 + 550 + LXVII s. 1894.

Det er med en egen følelse af tryghed, man læser denne bog. Man mærker, at forf. har gjort alt, hvad der stod i hans magt, for at fremstillingen kunde blive sa udtømmende og pålidelig som mulig, hvad enten han udreder den ydre politiks fine og spegede garn eller skildrer samfundstilstandene og forholdet mellem stæn-

derne, vel det afsnit man læser med størst glæde. Om hovedpersonen Fredrik III. skriver dr. Fr.: To gange indlagde han sig uvisnelig fortjeneste af Danmarks historie; han gjorde det, da han 1658 ved at udstæde Københavns privilegier forstod, hvad der måtte til for at give hovedstaden spændkraft til at løse den opgave, rigets forsvar, som var stillet byens borgere, og da han selv udholdende og tappert gav sit bidrag til denne opgaves løsning og han gjorde det atter, da han kastede rigsråds- og adelsvælden i grus som en berettiget straf for dens vanrøgt af rigets interesser. To gange forbrød han sig imod Danmark, først da han 1657 let-sindig satte landet i våde, dernæst, da han ved at gennemføre den uindskrænkede enevælde, kvalte de livsspirer, som frodigst havde skudt vækst under kampen og navnlig i København havde skabt muligheder for en folkelig udvikling.“

Enevælden indførtes som bekendt først 1660, men alt flere år i forvejen peger forskellige skridt i samme retning. Tidligst kommer denne politik vidstnok tilsyne i jylland. Her var kongen ikke bundet af rigsråd og adel og støttet på statholderen Kristian Rantzau, der forenede hengivenhed for kongehuset og uvilje overfor Gottorp med en udpræget lyst til at hævde landets selvstændighed, lykkedes det ham at indføre arvelighed og udelelig i den kgl. del af jylland. Så kom den ulykkelige krig i 1657 og med den det fuldstændige brud med hertugen af Gottorp, der alt var bleven indledet under Kristian IV. Hertugen, Fredrik III., hvis datter var gift med Karl Gustaf, kastede sig fuldstændig i svigersønnens arme, ved hvis hjælp han håbede at blive befriet for lensforholdet til Danmark og fællesregeringen. Han ønskede altså intet mindre end hertugdømmernes tvedeling. På dette vigtige punkt gav han dog efter, medens lensforholdet derimod hævdes, et skridt Fredrik III. besvarede ved også at lade sig erklære for suveræn hersker over sin del af hertugdømmerne. Her ligesom andetsteds vandt kongen personlig, men den danske krone tabte, da som rigsrådet i tidens snurrige sprog erklærede „riget herved slet separeres fra Eders maj.'s interesse i fyrstendømmet, som det ellers at mæntinere højst er obligeret.“

A. D. Jørgensen. Peter Schumacher Griffenfeld. I.—II. Bd.

Kbh. 502 og 572 s. 1893—94.

Denne bog danner så at sige en naturlig fortsættelse af den foregående. Dr. Fridericia endte sin skildring med enevældens indførelse, og det blev Griffenfelds sag at befæste den unge statsform, som han i kongeloven gav sin grundlov. „Det er hans ære, siger forf., at han satte alle sine ævner ind på dette mål, og at

han nåede det så fuldstændig. Men uadskillelig derfra er også det store ansvar, for hvad vi har tabt ved dette fuldstændige brud med fortiden, denne folkets selvopgivelse for al fremtid. Mange grunde havde bidraget til, at diktaturet for en tid tilfaldt kong Fredrik III. og hans mænd; men denne umyndiggørelse for bestandig, denne lammelse i hele folkelegemet gennem slægtsaldre var en tilskikkelse, som burde kunne været undgået, og som rimeligvis kunde være undgået, dersom denne ene mand havde haft større respekt for sit lands traditioner, mindre tillid til sine egne doktriner.“ En lignende dom fælder J. over Griffenfelds brud med den nationale politik i jylland. Efter enevældens indførelse havde man søgt at knytte den kgl. del af hertugdømmet fastere til Danmark, hvad der var lykkedes med Sønderborg og Nørborg, hvis hertuger sad i en bundløs gæld. Der udnævntes således en særlig superintendent for hertugdømmet, hvis sager henlagdes fra det tyske til det danske kancelli, og det synes, som man har opfattet kongelovens arvefølge som gældende her. Denne politik, for hvilken Gabel var talsmand, ophører, da Griffenfeld bliver den ledende. For at vinde Oldenburg, hvor grevhuset var uddødt, og om hvilket der førtes en langvarig strid, opoffrede han Danmarks interesser i jylland, i det det på ny blev fastslået, at dette var et dansk kronlen og ikke, som det var på veje til at blive, en del af kongeriget. Vi skal ikke her undersøge, hvorvidt det er berettiget at bruge den nationale målestok i et århundrede som det syttende, men opfordre vore læsere til selv at gøre bekendtskab med dette rigsarkivarens sidste værk, hvor han med så megen sand forståelse og skarphed har skildret vort lands mest geniale statsmand, hvis historie først ved denne bog ret træder ud af det sønagtige slør, der hidtil har indhyllet den.

A. Stavenow. Sveriges politik ved tiden for Altona-kongressen 1686—1689. (Svensk historisk tidskrift. 15. årg. S. 171—207, 261—320.)

Efter den skånske krig (1679) skulde hertugen af Holsten-Gottorp have sine lande tilbage, men Kristian V. fordrerede, at han skulde opgive de fordele, han havde vundet 1660 særlig naturligvis suveræniteten, og da hertug Kristian Albrecht vægrede sig ved at gå ind herpå, inddrog han den gottorpske del af hertugdømmet. Kristian Albrecht flygtede til Hamborg og anmodede Karl XI. af Sverige om hjælp. Det slesvigske spørgsmål lå derfor i den følgende tid de svenske statsmænd meget på sinde, dog således at det mere var et middel til derigennem at knække Danmark, end et mål hvis løsning man frem for alt måtte søge at nå. Med stør

dygtighed og grundighed skildrer prof. Stavenow fra Göteborgs nyoprettede højskole Sveriges talrige underhandlinger med de nordtyske fyrster og viser, hvorledes en krig mellem de to nordiske riger var på nippet til at udbryde, da den hindredes ved udlandets indblanding.

Magister Provst *Jørgen Mikkelsen Hulbechs* Beretning om Krigsbegivenhederne i Danmark i Aarene 1709—15. Mdl. af *I. C. W. Hirsch*. (Museum. 1895. 2 Halvbd. S. 35—64, 82—176.)

Forf. (født 1664, død 1737) deltog som feltpræst i toget til Sverige 1710 og blev senere provst på Møen. Han har haft gode forbindelser i de højere officerskredse og giver derfor endel hidtil ukendte efterretninger, som imidlertid på grund af hans mangel på kritik findes sammenvævet med bysladder og gaderygter. Om Tønningens belejring og inddragelsen af den gottorpske del af jylland fortæller han s. 128—48 og 160—63.

G. Syveton. L'erreur de Goertz. (Revue d'histoire diplomatique. 1895. S. 417—44.)

Utilgængelig for ann.

E. Holm. Danmark-Norges Historie under Kristian VI. (1730—1746.) (O. m. t.: Danmark-Norges Historie fra den store nordiske Krigs Slutning til Rigerens Adskillelse [1720—1814]). Kbh. XIX + 766 + 119 s. 1894.

Prof. Holm har en egen gave til at skifte sol og vind lige for alle parter. Det er i så henseende betegnende, at han kalder sit store værk, der med dette bind har taget et godt skridt fremad Danmark-Norges historie. Selvfølgelig har enhver historiker længe vidst, at monarkiet under enevælden bestod af to ligestillede riger, men ingen har som H. ført dette ud i livet, ingen har som han forstået at tage det samme hensyn til broderlandet som til Danmark. Og dette gælder ikke blot for Norge, men også for hertugdømmerne, ja selv for det fjærne Oldenburg. Man vil derfor forstå, at denne bog er af betydning for jyllands historie, og særlig for landets indre historie indeholder den meget. Også i hertugdømmerne indførtes der en landmiliti i lighed med den danske om end mildere ordnet; den vakte modstand hos godsejerne og i marskegnene kom det til ligefremme mytterier. Men militsen var her så godt som ikke ledsaget af nogen tvangsløvgivning, og

forholdene var vidstnok bedre end i Danmark, ligesom selve agerbruget blev drevet på en mere rationel måde. Bedst stod det til i Nordslesvig, dårligere mod syd, hvor livegenskabet herskede. Også handel og skibsfart var om end langt fra blomstrende så dog i nogenlunde trivsel, højest i skibstal stod Flensborg, men tæt i hælene på den kom Åbenrå og Sønderborg. Udadtil gik forviklingerne med Gottorperne som den røde tråd gennem hele tidsrummet, og spændingen var på sit højeste i året 1743, da både den senere kong Frederik V. og en holsten-gottorpsk prins bejlede til den svenske tronfølgerværdighed.

Man er efterhånden kommen bort fra ældre tiders hårde dom over Kristian VI.'s regering, meget nyttigt og betydningsfuldt udrettedes under ham. Men ganske vist intet eller lidet ved ham. Kristian VI. var utvivlsomt en brav og pligtopfyldende mand, men som regent manglede han i høj grad skabende ævne. Overalt, selv i rene bagateller, beder han andre om råd, og på et så vigtigt område som landboforholdene var hans syn til det yderste borneret og indskrænket. Den krasse pietisme, der under ham sad i høj-sædet, var så vist i mangt og meget til skade for land og folk. Og mellem ham og folket var og blev der stedse en kløft, som hans opfattelse af kongedømmets høje værdighed måtte bidrage til at uddybe. Fortællingen, om hvorledes slotspladsen var spærret med kæder, er i så henseende betegnede.

M. Rubin. Frederik VI.'s Tid. Fra Kielerfreden til Kongens

Død. Økonomiske og historiske Studier. Kbh. 640 s. 1895.

I modsætning til hr. Rubins første bog „1807—14“, hvor hovedvægten var lagt på udredningen af Københavns økonomiske tilstand, er hovedstadens forhold her trængt mere tilbage og bleven en integrerende del af skildringen, der omfatter alle monarkiets dele og giver meget vigtige bidrag til den politiske og økonomiske situation i hertugdømmerne forud for den egentlige brydnings- og sammenstødtsid i fyrreerne.

At vi ved Englændernes overfald i 1807 blev tvungen til at kaste os i Napoleons arme, blev af skæbnessvanger betydning overfor forholdet til det store tyske element i monarkiet. Regeringens politik måtte for dem være unational, og den økonomiske ulykke, der ramte hertugdømmerne ligesåvel som kongeriget — om end i betydelig mindre udstrækning — gav dem klagepunkter i hænde. Lige til oprørets udbrud var det derfor også Slesvigholstenernes evig tilbagevendende påstand, at hertugdømmerne blev uretfærdig behandlede i økonomisk henseende og måtte bære en uforholdsmæssig stor del af monarkiets skattebyrde. Forf. gennemgår de

enkelte anker og viser, at de gennemgående var uberettigede, men indrømmer, at det ganske vist, på grund af den ubehændighed, hvormed de styrende manøvrerede, måtte se ud, som sagen forholdt sig således. Og han tilføjer: Hvis det havde været regeringens opgave, „ved sine forholdsregler på skatte, bank- og pengevæsenets områder at lægge materialet til rette for tredvernes separatistiske agitation, kunde den ikke have manøvreret med større held.“ Modstødet mod slesvig-holstenismen blev efter hans opfattelse gjort for sent fra dansk side og udført med en lignende klodsethed som regeringens finansielle foranstaltninger og med mangel på mod til at se sagen lige i øjnene. Forf. betoner med rette den store administrative og finansielle forbindelse mellem hertugdømmerne. Ejderstaten, siger han, var en umulighed, da vi ikke kunde bøje Sydslesvig ind under os, ligesålidt som Tyskland nu magter at gøre det med Nordslesvigerne. Helstaten var en mulighed, men en deling efter den nationale grænse var løsningen, der dog hos befolkningen forudsatte en ævne til selvtænkning, som man den gang næppe var i stand til at vente.

Hr. Rubin ser sundt og ærligt på forholdene, og skulde end hans mange tal og hårde domme — f. ex. over Frederik VI — falde en og anden tungt for brystet, er det dog en bog alle kan have godt af at læse. Vi har haft lyrik til overflod i vor historie-skrivning.

A. D. Jørgensen. Forhandlinger om Forfatningsspørgsmaalet i det danske Monarkis Lande 1814 til 1848. (Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger. 1895. S. 156—92.)

I den tyske forbundsakt var der lovet de enkelte stater en konstitutionel forfatning, og indenfor det danske monarki måtte kravet om en sådan derfor rejses af den tyske del: Holsten. Spørgsmålet blev rejst af ridderskabet og professorerne i Kiel, og flere kommissioner nedsattes for at drøfte en forfatning. Men deres forslag blev stadig lagt til side, og først efter at julirevolutionen gennem Uwe Lornsens bekendte pjece på ny havde gjort sagen brændende, gav Fredrik VI. efter og udstædte stænderanordningen 28. maj 1831. Forf. gennemgår denne kritisk og viser, at den ikke, som forhen almindelig antaget, udelukkende er af præjsisk herkomst i det de tidligere kommissioners arbejde meget ofte er lagt til grund. Desuden giver han en oversigt over og vurdering af den fællesforfatning, der var udarbejdet af Kristian VIII.'s mænd i begyndelsen af 1848, men spørløst bortskylledes af den store frihedsbølge.

E. E. Lohr. Die schleswig-holsteinische Frage, ihre Vorgeschichte und Entwicklung bis zur Erhebung der Herzogthümer gegen Dänemark (am 24. März 1848). Mit einer Stammtafel der Oldenburger. — II. Der Kampf bei Eckernförde und die koburgische Legende (am 5. April 1849). Mit einer Textskizze. Gieszen 111 s. 1895 (Gieszener Studien auf dem Gebiete der Geschichte. VII. Bd.).

Udarbejdet på grundlag af ældre, velkendte værker uden at give nye oplysninger eller synspunkter. Man må beklage den tone, hvori forf. omtaler danske statsmænd og personer, og de tillægsord, han bruger til at karakterisere deres færd. Det er derfor med taknemlighed vi anfore, at dette er bleven påtalt og dadlet af dr. Wetzel i Zeitschr. f. Schleswig-Holst. Lauenbg. Geschichte. Zur Lornsenschen Bewegung. Mitgetheilt von *K. Jansen*.

(S. H. L. Z. 24. Bd. S. 193—236.)

Den 1894 afdøde prof. J., forfatter af et større arbejde om Uve Lornsen, offentliggør en række breve til og fra den bekendte kancellideputerede Höpp, der i 1830 var bleven sendt til hertugdømmerne for træffe forholdsregler mod den herskende dyrtid og sondere den politiske stemning, i hvilken L.'s optræden bragte en livligere bevægelse. Noget egentlig nyt giver brevene ikke, men de tjener dog til at kaste klarere lys over brevskrivernes — Frederik VI., kronprinsen, kancellipræsident Joachim Moltke m. fl. — opfattelse og handlemåde. Bl. a. viser de, hvormegen vægt man i Kbh. lagde på Höpps forslag, der næsten alle bleve antagne. Strax efter L.'s optræden, var man i regeringskresene klar på, at nu måtte man give hertugdømmerne en forfatning men vel at mærke Slesvig og Holsten skulde hver have sin særlige forfatning. Det var navnlig Moltke, der holdt stærkt herpå, thi som han sagde, „fælles stænder ma uundgæelig tilsidst føre til hertugdømmernes adskillelse fra Dmk.“ (S. 236.) Frederik VI. var derinod mere vaklende. Moltke sejrede dog kun delvis. Fælles stænder fik man ganske vist ikke, men til gengæld en fælles regering og over-appellationsret.

II. Rosendal. Grundtvig og Sønderjylland. (Danskeren.

XI. Bd. S. 257—83, XII. Bd. S. 31—64.)

Gr. forhold til jylland indledes ved, at han i 1831

udsendte sine „Politiske Betragtninger med Blik paa Danmark og Holsten“, i hvilket han hævdede Slesvigs selvbestemmelsesret. I 40erne gik han sammen med de nationalliberale i arbejdet for den jyske sag; han deltog i den første Skaulingsbankefest og knyttedes nær til højskolen i Rødding. Det bedste indblik i hans stilling til den nationale sag, får man gennem hans udtalelser på thinge og i tidsskriftet „Danskeren“ i årene 1848—51. Her som overalt optrådte han som en erklæret modstander af al tvang. Han tog til orde for de to sprogs ligeberettigelse og advarede mod uden landets eget samtykke at bringe det i nærmere forbindelse med kongeriget. På den anden side var han en ivrig modstander af helstaten og anså det for det bedste ganske at opgive Holsten. Et klart og rent forhold til Tyskland og hensyntagen til Slesvigs ret til selv at råde for sin skæbne var i det hele hans løsen i kampen.

A. D. Jørgensen. Kong Kristian VIII. og den danske sag i Nordslesvig. (S. Å. 1894. S. 249—83) og

Kristian VIII. og Nordslesvig. (S. Å. 1895. S. 45—176.)

Blandt de talrige indlæg i diskussionen om den nye opfattelse af kongens stilling, som er hævdet i disse afhandlinger, kan fremhæves — i det artikler i dagspressen som sædvanlig ikke er medtagne:

L. Koch's anmeldelse i Hist. Tidsskrift. VI. R. 6. Bd. S. 279—92.

P. Munch's anmeldelse i „Tilskueren“. 12. Aarg. S. 794—814.

J. Nissen. Kong Kr. VIII. og den danske Sag i Nordslesvig. (Højskolebladet. 20. Aarg. Nr. 18.)

A. D. Jørgensen. Kong Kr. VIII. og den danske Sag i Nordslesvig. (Højskolebladet. 20. Aarg. Nr. 21.)

J. Nissen. Et Par Modbemærkninger. (Højskolebladet. 20. Aarg. Nr. 23.)

A. D. Jørgensen. 2. December 1842 og 29. Marts 1844. (Højskolebladet. 20. Aarg. Nr. 24.)

Da vi ikke selv er i stand til at bringe nye synspunkter ind i diskussionen, indskrænke vi os blot til at meddele, at mod-

standerne af rigsarkivarens anskuelse særlig retter deres angreb på de bekendte udnævnelser af 1842 og sprogpattentet af 29/3 1844.

H. v. Treitschke. Deutsche Geschichte im 19. Jahrhundert.

5 Th. Bis zur März-Revolution. Lpz. VIII + 774 s. 1894.

Ved prof. Treitschkes død har den tyske historiske videnskab lidt et føleligt tab; atter er en af dens genialeste og skarpeste forskere gået bort. Hans begavelse havde dog sin svage, eller om man vil sin stærke side. Ligesom historien for det gamle testaments Jøder var Jehovas førelse af sit udvalgte folk, således så T. den ud fra et tysk eller rettere fra et pröjsisk synspunkt. Tysklands storhed og Pröjsen som Tysklands ledende magt er det mål, hvorefter udviklingen tenderer og skal tendere. For kræfter, der stræber i modsat retning, savner han sympathi og ret forståelse, og overfor de svage og besejrede har han kun bidende spot og et „Ve de overvundne“. Således også hvor han i den sidst udkomne del af sit hovedværk skildrer de nationale brydninger i hertugdømmerne. De augustenburgske planer omtales med ironisk spot og overfor danskheden i Nordslesvig og hvad dansk er, står han uforstående ja ofte uvidende. „Nordslesvigs tunge, godmodige bønder havde jo slet ingen grund til at klage over Tyskerne,“ siger han, og ved midten af fyrrerne var hele hertugdømmernes befolkning enig i national henseende undtagen enkelte strøg (Striche) i Nordslesvig.“ Ligeledes røber det heller ikke megen kendskab til danske forhold, når Madvig karakteriseres som en fanatiker eller når mænd af så forskellige anskuelser som Monrad og Tscherning skildres som havende samme politiske ideer.

J. Ottosen. P. Hiort Lorenzens besøg i København ved nyåarstid 1843. (S. Å. 1894. S. 17—32.)

H. A. Malling. Efterladte Erindringer og Betragtninger. Kbh. 169 s. 1894.

De allerfleste bidrag til jyllands historie mellem krigene skyldes nationalliberale penne; dette skriver sig derimod fra den modsatte lejr. Forf. er født i Holsten og blev 1843 aktuar og husfoged i Stapelholm, efter krigen amtsforvalter i Husum. Han hører ganske til den gamle skole, er fuldblods helstatsmand og har kun ringe sympathi for det nationale spørgsmål. „Det kommer mere an på hvad en mand tænker, end i hvilket sprog han udtrykker sine tanker.“ Betegnende er det, at han blev på sin plads næsten under hele krigen, da han ikke var bleven kaldt tilbage af

regeringen, men loyal til det yderste nægtede han selvfølgelig at modtage ordrer fra Slesvigholstenerne og var derfor i en meget udsat stilling. De færreste deler vist nu forfatterens anskuelse, men for ham selv får man megen sympathy. Han er en helstøbt karakter, som vedgår sine meninger med en elskværdig og mandig åbenhed, der er fjærnt fra alt blødsødent. Man kan forstå, at en natur som han ikke kunde harmonere med digteren Ingemann, der var hans lærer i Sorø; han er ham for sentimental, ligesom „hans the var svag og smørrebrødet tyndt smurt“. For øvrig indeholder bogen mange interessante enkeltheder bl. a. en skildring af Fredrikstads belejring, hvori forf. deltog.

F. Meidell. En Plet paa den danske Hær?

A. D. Jørgensen. Rendsborg, 24de Marts 1848.

F. Meidell. En Plet paa den danske Hær. (Alle i „Vort Forsvar“. 15. Aarg. Nr. 389—92.)

I anledning af at rigsarkivar Jørgensen i en nu flere år gammel artikel i „Biografisk Lexikon“ havde erklæret det for en plet på den danske hær, at ikke en behjærtet officer trådte aktiv op mod prinsen af Nør ved overrumplingen af Rendsborg 24. marts 1848, søger kaptejn M. ved en ikke synderlig dybtgående skildring af denne begivenhed at afvadske pletten. Rigsarkivaren har imidlertid ret god forbundsfælle i ingen mindre end prinsen selv, der i sine erindringer skriver: „Jeg bebrejder endnu den dag i dag de danske officerer, at ikke én eller flere samtidig her faldt på den tanke at hugge mig ned.“

P. Munch. Centrum, Venstre og Højte 1848—54. (Tilskueren. 12. Aarg. S. 135—68.)

En oversigt over de nationalliberales, bondevennernes og helstatsmændenes politik i det nævnte tidsrum skreven med megen sympathy for det førstnævnte parti.

O. Vaupell. Læssøes Levned og Aktstykker til Krigen 1848—50. Kbh. 183 + 127 s. 1895.

Det er et taknemligt æmme, oberst V. har valgt ved at skrive om Læssøe folkets yndling og vor genialeste officer fra den første slesvigske krig. Ved krigens udbrud 1848 udnævntes Læssøe til hærens stabschef og forblev i denne stilling, indtil katastrofen ved Eckernförde, for hvilken krigsminister Hansen ganske uden grund gav ham skylden. Kort efter udnævntes han til chef for 12. bataillon, hvis mandskab hovedsagentlig bestod af jyder, med

hvilken han deltog i general Ryes felttog i Nørrejylland; æren for dets dygtige ledelse tilkommer for en stor del L. Ikke desto mindre kom han ikke mere tilbage til staben men vedblev at føre sin bataillon, i spidsen for hvilken han faldt ved Isted. — Blandt de talrige officielle aktstykker, der ledsager bogen, kan særlig fremhæves en række rapporter om begivenhederne i Rendsborg marts 1848.

Schlachten-Atlas des neunzehnten Jahrhunderts, vom Jahre 1828 bis 1885. 38.—41. Lief. Lpz., Wien, Iglau. Folio. 1894.

Indeholder bl. a. kort med tilhørende text over stormen på Fredrikstad 1850 (38. lev.), en samlet fremstilling af krigen 1848 til 50 (40. lev.) og kampene om Dybbøl 1864 (41. lev.).

C. *Tamera*. Die deutschen Einigungskriege. I. Schleswig-Holstein meerumschlungen, 1848—64. München. VII + 270 s. 1894.

Har ikke været anm. tilgængelig.

I. *Karstensen*. Enkelte Krigsminder fra 1848 og 1864. (Vort Forsvar. 15. Aarg. Nr. 375 og 378.)

Foruden disse „minder“, der for en del ere hentede fra Dybbøl og Broager præstegård, hvor forf.'s fader var præst, findes der i så godt som hvert nummer af „Vort Forsvar“ anekdoter og smaberetninger fra krigen, for en stor del dog kun af så liden værdi, at vi ikke finde grund til at anføre dem.

F. *Batsch*. Aus dem ersten Seekrieg zwischen Schleswig-Holstein und Dänemark. Ein Beitrag zur Geschichte der Schleswig-Holsteinischen Marine. (S. H. L. Z. 24. Bd. S. 237—333.)

Efter oprørets udbrud udtalte flere bl. a. prinsen af Nør sig stærkt mod at skabe en slesvigholst. flåde; han havde nemlig den idé, at Danmark, så snart det gode forhold til Tyskland blev genoprettet, „skulde stille sin flåde til den tyske handels og de tyske kysters beskyttelse“, en plan han mente, Danmark „med kyshand“ vilde tage imod (s. 244). Først fra efteråret 1848 begyndte man derfor at udruste en lille flotille af dampskibe og kanonbåde, der selvfølgelig ikke mægtede at tage det op med den langt overlegne danske flåde under en forøvrig interesseløs kampagne i Vesterhavet

1849. Det kan anføres, at i modsætning til hærens officerkorps sluttede kun én søofficer sig til den slesvig-holstenske sag.

O. Vaupell. Billeder af Mindestenene fra Krigen 1848—50 rundt om Flensborg Fjord. (Vort Forsvar. 14. Aarg. Nr. 348—49. 15. Aarg. Nr. 374.)

En beskrivelse af mindestenene og de tilhørende krigsbegivenheder.

H. Kau. Landstormen ved Brøns den 22de Januar 1849. (Vort Forsvar. 15. avg. Nr. 372.)

Forbittrede over den slesvig-holstenske regerings plagerier i vinteren 1848—49 greb bønderne i Brøns og omliggende sogne til våben. Det kom derved til en hel lille træfning mellem dem og de slesvig-holstenske tropper, der selvfølgelig vandt en let sejr.

R. Schleiden. Erinnerungen eines Schleswig-Holsteiners. 4. Bd. Schleswig-Holstein im 2. Kriegsjahre 1849—50. Wiesbaden. XII + 401 s. 1894.

Det fjerde bind af disse erindringer, hvis forfatter i mellemtiden er afgået ved døden, handler hovedsagentlig om fredsforhandlingerne mellem Prøjsen og Danmark, samt hertugdømmernes forhold til de forskellige svingninger i Tysklands politik. Desuden fortæller forf. om en rejse, han 1850 foretog til Frankrig og Belgien for at virke for den slesvig-holstenske sag i disse landes presse.

W. Meister. Aus den Papieren eines alten Offiziers. Ein Lebensbild Christian Normann's. Mit besonderer Berücksichtigung der Westphälischen Zeit, der Feldzüge von 1814 und 1815, sowie des Schleswig-Holsteinischen Feldzuges 1849. Hannover u. Lpz. 100 s. 1894.

N. var hessisk artilleriofficer og blev 1849 chef for forbundstroppernes artilleri i felttoget mod Danmark, som skildres i en række breve til hans hustru, for største delen skrevne fra Dybbøl, hvor han opholdt sig fra maj til juli.

F. Siebigk. Tagebuch aus dem Schleswigschen Feldzuge 1849. (Mittheilungen des Vereins für anhaltische Geschichte und Alterthumskunde. 6. Bd. S. 442—53.)

Har ikke været anm. tilgængelig.

A. Ohorn. Herzog Ernst von Sachsen-Koburg-Gotha. Ein Lebensbild. Lpz. VIII + 239 s. 1895.

En populær skildring, hvis forfatter er synlig begejstret for sit æmme. Hertugen hvis mere eller mindre berømmelige deltagelse i kampen ved Eckernförde har været genstand for så megen omtale, spillede en rolle ved indledningen til Tysklands samling, og optrådte som en varm beskytter af Augustenborgerne og deres sag.

A. v. Sacken. Das Oesterreichische Corps Schwarzenberg-Legeditsch. Beiträge zur Geschichte der politischen Wirren in Deutschland 1849—51. Wien. 164 s. (Mittheilungen des k. k. Kriegs-Archivs. N. F. 8. Bd.)

Korpset besatte jan. 1851 Holsten, hvor det blev stående, indtil hertugdømmernes forhold til Danmark var ordnet i begyndelsen af 1852.

Provst Aleth Hansens Erindringer om hans første Præstevirksomhed i Husby i Angel. Ved *II. F. Rørdam.* (Kirkehistoriske Samlinger. 4. Række. 3. Bd. S. 211 75)

Kort efter slaget ved Istød ansattes Aleth H. i Husby. Hans sognebørn skildredes som „ravtyske og wühlere alle tilhobe“ men i begyndelsen gik alt godt; han prædikede på tysk og man fandt det naturligt, at den danskfødte præst var dansk. Sa kom imidlertid sprogreskriptet og med det omslaget. Befolkningen holdt sig borte fra kirken, ikke så meget fordi sproget lagde den hindringer i vejen som, fordi „den gode vilje fattedes“; den var fuldstændig bjærgtagen af de slesvig-holstenske ideer. Reskriptet, med hvis indførelse skildringen i det væsentlige afsluttes, giver forfatteren anledning til en række bemærkninger om sprogforholdene i Angel. I følge en erklæring fra hans tysksindede formand vendte de allerfleste børn efter konfirmationen tilbage til det danske sprog, selv om de tidligere for skolens skyld havde talt plattysk, og han habede derfor, at befolkningen lidt efter lidt kunde føres tilbage til de gamle forhold. Det forekommer os dog som man her kunde anvende hans egne ord om danskheden i Flensborg: „Løsrevet fra dansk tale og dansk dannelse kunde den kun forekomme mig at svæve i luften uden noget fodfaste eller at være bygget på sand.“

Livs- og Krigerindringer fra 1850—64. Af en gammel Feltpræst. Kbh. 334 s. 1894.

„Den gamle Feltpræst“, hvilket pseudonym som bekendt dækker over provst Höjer-Møllers borgerlige navn, ansattes som sådan kort efter slaget ved Isted. Han fik strax ordre til at afrejse til Helgesen i Fredrikstad, hvor det faldt i hans lod at overvære en del af belejringen, og kort efter udnævntes han til hele armeens feltprovst. Senere virkede han som sjælesørger for den vidtsprede hær i Dannevirkestillingen og ansattes endelig som garnisonspræst i Slesvig og Ekeruførde, hvor han blev til 1861. I denne stilling udfoldede han stor iver for at rejse mindesmærker over vore faldne og sørgede for at skaffe sin menighed en egen kirke og skole. Med interesse læser man hans skildring af det tit ret ubehagelige liv på sydgrænsen og om hans forskellige sammenstød med folk af begge lejre. 1861 forflyttedes han til Nörborg men meldte sig efter Dannevirkes rømning atter til tjeneste og ansattes på ny som armeens feltprovst.

H. F. Feilberg. Erindringer fra et dansk præsteliv i Mellemslesvig. (S. Å. 1895. S. 1—44.)

N. Neergaard. Under Junigrundloven. En Fremstilling af det danske Folks politiske Historie 1848—1866. Med Portrætter af ledende politiske Personligheder. 19.—22. H. Kbh. (2. Bd. S. 169—424.) 1894—95.

Fremstillingen er med disse hæfter ført ned til udlandets indgriben i det slesvigske spørgsmål i efteråret 1860. Den nærmere omtale udsættes, til bindet er sluttet.

S. N. Mouritsen. Vor Forfatnings Historie fra 1859 til 1866. Kbh. 140 s. 1894.

En populær skildring af Danmarks indre politiske historie i disse skæbnesvangre år.

H. Blum. Fürst Bismarck und seine Zeit. 3. Bd. München. 1895.

Behandler årene 1863—67, men har forøvrig ikke været almindelig tilgængelig.

Aus dem Leben *Theodor von Bernhardis.* 5. Th. Der Streit um die Elbherzogthümer. X + 412 s. Lpz 1895.

På grund af det nære forhold, hvori den tyske historiker og diplomat Bernhardi stod til det prejsiske kongehus og flere af Prejsens ledende mænd, giver hans dagbøger ofte vigtige bidrag til vort lands historie. Særlig gælder dette naturligvis det oven-

for anførte 5. bd., der omfatter året 1863 og begyndelsen af 1864. Efter Fredrik VII.'s død begav han sig til hertug Fredrik i Gotha og skrev på hans opfordring et „egenhændigt“ fransk brev til kejser Napoleon, hvori hertugen fremsatte sit program. Senere påtog han sig en diplomatisk mission til England, hvor han imidlertid fandt støtningen hos alle de ledende mænd afgjort dansksindet, ligesom også hele pressen havde stor sympathi for Danmark. Selv om B. således virkede for hertugen, var det dog ingenlunde hans mening at skabe et absolut uafhængigt Slesvig-Holsten; „herrerne i Kiel er idealister og doktrinære“ siger han, og god Pröjser som han var, mente han, at den nye stat burde stilles under Pröjsens beskyttelse. Overfor Bismarcks politik stod han uforstående, og det faldt ham ikke ind, at denne havde isinde at annektere hertugdømmerne.

C. Th. Sørensen. Danmark 1864. Kbh. 96 s. 1895.
(Populære Smaaskrifter udg. af Studentersamfundet.)

Man må være både forf. og studentersamfundet taknemlig for denne lille bog, der giver et klart og overskueligt billede af dette ulykkens år, såvel af de politiske som de militære begivenheder, der så nøje ere sammenknyttede.

Politische Briefe Bismarck's. 4. Sammlung. Berlin. 243 s. 1894.

S. 129 ff. findes en række breve angående begivenhederne i 1864.

Briefwechsel zwischen dem Kriegsminister Grafen von Roon und C. Th. Perthes aus den Jahren 1864 bis 1867. Ein Nachtrag zu den Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Kriegsministers. Hrsg. von *O. Perthes*. Breslau. 107 s. 1895.

Blandt disse breve, vexlede mellem den daværende pröjsiske krigsminister og en juridisk professor i Bonn, findes flere af interesse for denjyske sag. Som alle tyske universitetsmænd var P. en ivrig Slesvig-Holstener, hvem krigsministeren gentagne gange måtte sla koldt vand i blodet.

J. F. Weldingh. Minder fra Dannevirke 1864. Stottet til en Dagbog ført under Krigen. (Vort Forsvar. 15. Aarg. Nr. 383.)

Fortæller om begivenhederne for Dannevirkes rømning og tilbagetoget til Als.

„Begivenhederne i krigen mod Danmark ved I. armékorps fra 20. januar til 7. februar 1864. I anledning af 30-årsdagen for fægtningen ved Mysunde. Af en dagbog.“ (Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine. 1894. 1. Quartal.)

Har ikke været anm. tilgængelig.

W. Buchner. Feldmarschall Graf Helmuth von Moltke. Festgabe zum fünfundzwanzigsten Jahrestage der Schlacht bei Sedan. Lahr. IV + 407 s. 1894.

S. 188—207 findes en skildring af Moltkes deltagelse i felttoget 1864, der dog ikke bringer nye oplysninger.

G. Zernin. Das Leben des K. preussischen Generals der Infanterie August von Goeben. I. Bd. Berlin. VIII + 395 s. 1895.

v. G. deltog i krigen 1864.

Bartholomæus. Der General der Infanterie v. Hindersin. Ein Bild seines Lebens und Wirkens. Berlin. 44 s. 1895.

v. H. ledede artilleriangrebet på Dybbøl 1864.

R. Wille. Vor dreissig Jahren. Lose Tagebuchblätter aus dem Feldzug gegen Dänemark. Berlin. VIII + 283 s. 1895.

Deltog som pröjsisk artilleriofficer i krigen 1864, hvor han først gjorde tjeneste ved Fredericia, derpå foran Dybbøl og til slut atter i Jylland. De bidrag, han giver til vor ældre historie og vort folks karakteristikk, godtgör tilfulde rigtigheden af den gamle sætning. „Hvis Du havde tiet stille, havde Du været en vis mand“.

En Brevvexling mellem Andræ og Krieger under Londonerkonferencen 1864. Udg. med orienterende Bemærkninger af *P. Andræ*. (Historisk Tidsskrift. VI. Række. 5. Bd. S. 121—82.)

I alt fire breve fra Andræ og elleve fra Krieger hvortil udg. til bedre forståelse har føjet uddrag af forhandlingerne på konferencen. I sit forord bemærker han — A.'s søn — at brevene ere blevne offentliggjorte for at ramme en pæl gennem den legende, der synes at danne sig om en enighed mellem Krieger og Andræ på konferencen, og unægtelig svinder denne enighed bort som dug for solen. Krieger, fuldblodskandinaven og „Ejderdanskeren“ overvurderede på en aldeles forbløffende måde Danmarks modstandskraft. „Havde vi haft Læssøe,“ udbryder han, „er det min fulde tro, at den prøjsiske hær havde været ødelagt.“ „Og dette vil jeg sige: Havde vi haft det skyts, vi burde haft, vilde Dybbøl ikke være taget.“ I modsætning til ham, Andræ, den fine, skarpe matematiker, den erklærede helstatsmand, der absolut ikke nærrede nogen forkærlighed for jylland og langtfra havde noget godt øje til Skandinavismen, Andræ endelig der sa så nøgtern på denne krig, der „er begyndt i vanvid og fort med vanvid“. Han vilde sætte alt ind på at bevare monarkiet i sin helhed, han stoledes på Europas hjælp og betragtede realisationen af den tyske enhedstat som en umulighed (!). Da fordringerne om hertugdømmernes fulde afståelse dukkede op, skrev han derfor til Krieger: „Lad briste“. Over for tanken om Slesvigs deling hævdede han derimod, at delingsliniens fastsættelse „aldrig bør kunne foranledige den mindste krig“, medens Krieger, da England foreslog linien Dannevirke-Sli, skrev: Kan jeg ikke fa den, vil jeg for min del have krigens fornyelse.

Man gör kløgt i at læse disse breve. Det er en interessant om end lidet lystelig lecture, der unægtelig bringer en til at gruble over, hvad der kunde være sket, hvis der havde siddet andre mænd paa Londonerkonferencen. Og et af Andræs udbrud vil ætse sig dybt ind i læserens erindring: Vanvid Krieger, at lade konferencen briste på en delingslinje.

H. V. Clausen. Nordslesvig 1863—93. Den nationale stilling på landet. (S. Å. 1894. S. 33—146.)

De „47“. (S. Å. 1894. S. 157—60.)

G. Johannsen. Nordslesvig i 1893. (S. Å. 1894. S. 1—11.)

II.

J. C. H. R. Steenstrup. Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie. (Historisk Tidsskrift. VI. R. 5. Bd. S. 303—66.)

Selv omjylland kun i ringe grad er medtaget i denne meget interessante undersøgelse, skal vi dog med et par ord gøre opmærksom på dens hovedresultater, da disse utvivlsomt også have gyldighed for vort lands vedkommende. Benyttende sig af ældre og yngre matrikler og jordebøger giver prof. St. ud fra landsbynavnene en oversigt over landets bebyggelse og byernes indbyrdes størrelse. Det fremgår af denne, at gennemgående have de største byer navne, der ende på —lev eller —by, byerne på —inge er i det hele jævntstore medens endelse —torp (rup, strup) tyder på en senere anlæggelse og et mindre jordareal.

Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden.

Udg. ved *F. Falkenstjerne* af Rigsarkivet. 1. H. Kbh. S. 1—252. 1895.

Hovedsagentlig skatte- og jordebøger over kronens gods i Haderslev, Tørring, Abenrå, Nørborg og Sønderborg len fra årene umiddelbart før delingen 1544. Desuden et par skattemister fra Flensborg len fra slutningen af det 15. årh. samt en oversigt over kronens indtægter i selve delingsåret 1544. Regnskaberne ere oversatte fra tysk og gengivne i en stærkt sammentrængt, tabellarisk form, hvad der letter brugen betydelig. Det er, som man kunde vente, en rig kilde til vort lands økonomiske, sociale og stedshistorie, vi her skyldte det danske rigsarkiv, og man må håbe, at en eller anden forsker en gang vil samle de tusinde og atter tusinde af notitser om høns og gæs, svin og oxer, mark og gylden til et klart og anskueligt billede af de økonomiske tilstande ijylland ved det 16. årh.'s midte.

J. Helms. Danske Tufstens-Kirker. 1. Bd. De med vulkansk Tuf fra Rhinen byggede Kirker i Tyskland, Holland og især i Danmark. Med Bemærkninger om den rhinske vulkanske Tuf af *J. F. Johnstrup*. VIII + 222 s. 2. Bd. Nitten vestjydske Landsbykirker under Ledelse af *H. Storck* opmaalte og fremstillede. Med et Kort over Kirkerne paa den jydske Halvø. VIII s. + 70 tavler. Kbh. Folio. 1894.

Som det fremgår af det værket ledsagende kort, findes disse kirker i en bred bræmme langs Vesterhavets kyst fra sydspidsen af Ringkjøbing fjord til Vidåens udløb, desuden pletvis på de sydlige Vesterhavsoer og i en linje fra Tønning til Slesvig langs

med Dannevirkevolden. I størst antal findes de indenfor det gamle Ribe stifts sydvestlige del med Ribe som centrum, således at man indenfor en afstand af et par mil fra denne by så godt som udelukkende træffer tufstenskirker. Opførelsestiden falder i det 12. og første halvdel af det 13. årh., på hvilken tid Ribe og delvis også Slesvig havde en livlig forbindelse med Nederlandene, hvorfra materialet er hentet.

P. Lauridsen. Om Bispedømmet Slesvigs Sognetal i Middelalderen. (Historisk Tidsskrift. VI. Række. 5. Bd. S. 163—222.)

En undersøgelse om hvorvidt „ jylland i Middelalderens sidste århundrede er bleven ramt af en stor økonomisk og kulturel tilbagegang, og om denne tilbagegang skaffer sig udtryk i stiftets kirke- eller sogne tal“. Forfatteren, der ganske bryder med den ældre tradition, hvis hovedrepræsentant er kartografen Mejer, som levede i midten af det 17. årh., har været så heldig i de danske arkiver at finde nye kilder — særlig en fortegnelse over Slesvig stifts indtægter fra c. 1450 — hvorved det er bleven mulig at beregne kirketallets aftagen fra midten af det 14. årh. til reformations-tiden. Hovedinteressen samler sig om Nordfrisland; her har nedgangen været størst begrundet på naturbegivenheder, der have haft landets formindskelse til følge. I tiden fra c. 1350—1440 er der på vestkysten forsvunden c. 49 kirker, i det øvrige stift derimod knap en halv snes stykker, og tager man hensyn til de nyoprettede kirker, viser det sig, at bispedømmet i middelalderens sidste årh. har haft et absolut tab af 45 kirker.

R. Hansen. Die eiderstedtischen Chronisten vor Peter Sax. (S. H. L. Z. 25. Bd. S. 161—216.)

Begunstiget af landskabets isolerede beliggenhed havde der i det 16. og 17. årh. udviklet sig en rig lokalhistorisk litteratur i Ejderstedt, der bearbejdedes i talrige for største delen utrykte skrifter af Peter Sax (1597—1662) og senere af historikeren Heimreich. Forf. gennemgår alle disse kroniker — 17 i tal — kritisk én for én og godtgør slægtskabsforholdet mellem dem. Selvfølgelig er deres efterretninger om middelalderlige begivenheder af yderst ringe værd, medens derimod de enkelte fortællere giver en del interessante småtræk fra den tid, hvori de selv levede.

R. Hansen. Beiträge zur Geschichte und Geographie Nordfrieslands im Mittelalter. (S. H. L. Z. 24. Bd. S. 1—92.)

Gennemgår de forskællige oversvømmelser og stormfloder, hvis antal må reduceres stærkt, ligesom også det landetab, de har forårsaget, er bleven meget overdreven. Forf. kritiserer derpå forskellige kilder til landets ældre historie, nemlig en gammel fortegnelse over herrederne og kirkerne i Nordfrisland, som er forfattet af korttegneren Mejer i det 17. årh., samt et kort fra det 16. årh.'s slutning, der skyldes præsten Johannes Petreus. Endelig meddeles en hidtil utrykt afhandling af den afdøde tyske historisk-geografiske forfatter Geertz. Den handler om den mystiske *Ø Gastenakka*: *Gestnakke* som G. søger vest for Amrum, en antagelse hvis rigtighed dog betvivles af udgiveren.

C. Jensen. Landverlust und Landgewinn an der Schleswischen Westküste. (Globus. 67. Bd. Nr. 12.)

Har ikke været anm. tilgængelig.

Olbers og Focke. „Fortegnelse over forsvundne stæder og øer på den tyske Nordsøkyt“. (Beiträge zur nordwestdeutschen Volks- und Landeskunde. 1. H. (Abhdl. XVI.) 1895.)

Utilgængelig for anm.

H. Theen. Ueber Marschbildung und Deichbau insbesondere an der schleswig-holsteinischen Küste. (Die Natur. Hrg. von K. Müller. 43. Jahrg. Nr. 11—12.)

Har ikke været anm. tilgængelig.

Eckermann. Die Eindeichungen auf Nordstrand und Pellworm. (S. H. L. Z. 25. Bd. S. 118—60.)

Inddigningen blev først rationelt påbegyndt i sidste halvdel af det 16. årh., men var ude af stand til at modstå den mægtige stormflod 1634, af hvis ødelæggende virkninger forf. giver en indgående skildring ledsaget af et kort, der viser Nordstrands kystlinje for 1634 sammenlignet med den nuværende.

Kirkeklokke-Indskrifter. Samlede af *J. Jørgensen.* (Kirkehistoriske Samlinger. 4. R. 3. Bd. S. 801—4.)

Fra Ribe domkirke, Tørnิงlen, Haderslev og Åbenrå provstier. Den ældste af de 8 indskrifter er fra 1476, den yngste fra 1840.

A. D. Jørgensen. Mårkær kloster i Angel. (S. Å. 1894. S. 147—56.)

D. Schüttger. Der Dom zu Schleswig. Geschichte und Beschreibung. Schleswig. 91 s. 1895.

Udg. i anledning af kirkens, som det forekommer os, smagløse og uhistoriske restauration.

J. Ulrik. Vort Folks Sydgrænse. (S. Å. 1894. S. 247—48.)

III.

J. Schjørring. Slesvigske Kvinder i 1848—64. Kbh. 34 s. 1895.

Hovedsagelig en levnedstegning af fru C. V. Christiansen f. Schmidt, gift med købmand C. i Flensborg, der for sin opofrende pleje af danske soldater i begge krigene dekoreredes af Fredrik VII og Christian IX.

F. Alberti. Uebersicht der Geistlichen der evangel.-luther. Landeskirche Schleswig-Holsteins. (S. H. L. Z. 25. Bd. S. 267—332.)

Korte levnedstegninger over de nuværende præster i hertugdømmerne ordnet provstivis.

R. Petersen. Werner Abrahamson. (Fire Livsbilleder. Kbh. S. 1—82. 1894.)

Opryk af en ældre biografi, der havde været meddelt i „Historisk Archiv“ fra 1886.

A. Langsted. Ballettens Børn. Hans Beck. (Nordstjernen. 1894—95. Nr. 32.)

Den bekendte danser er født i Haderslev 1861.

E. Blaumüller. Hans Adolf Brorson. (Illustreret Tidende. XXXV. Bd. Nr. 39.)

En kortfattet levnedsskildring af den store salmedigter.

A. Sach. Hans Brüggemann und seine Werke. Ein Beitrag zur Kunstgeschichte Schleswig-Holsteins. 2. völlig Neubearb. Aufl. Schleswig VI + 133 s. 1895.

Siden 1. udg. udkom (1865) er det så godt som ikke lykkedes at fremdrage nye kilder, og den berømte kunstners liv og levned står stadig i et mystisk halvmørke. Forf. har derfor væsentlig indskrænket sig til en fornyet kritik af den historiske overlevering,

hyor han i højere grad end forhen betragter mesterens hovedværk, den skønne, 1521 forfærdigede altertavle i Slesvig, der indtil 1666 fandtes i klosteret Bordesholm, i forhold til tidens almindelige kunstudvikling.

J. P. Bang. Om Trosartiklernes Begreb. En Undersøgelse af den synkretiske Strids dogmatiske Problem. Kbh. 172 s. 1894.

Indeholder bl. a. bidrag til den jyskfødte theolog Jørgen Callisens (Georg Calixt) historie og religiøse opfattelse.

Bruns. Rede bei der akademischen Trauerfeier für Geheimrath Professor Dr. Peter Wilhelm Forchhammer. (Chronik der Universität Kiel für das Jahr 1893—94. Kiel. S. 19—26.)

En levnedstegning af filologen F., der ligesom sin broder den berømte naturkyndige J. G. Forchhammer, er født i Husum I modsætning til broderen var hans sympathier rettede mod syd, ligesom han tilhørte den tyske videnskab.

M. Eskesen. Henriette Gubi. (Höjskolebladet. 19. årg. Nr. 44.)

En slags indledning til en fyldigere biografi af den bekendte så tidlig afdøde vandrelehrerinde.

II. V. Clausen. H. P. Hanssen-Nørremølle. (Illustreret Tidende. 36. Bd. Nr. 27.)

En levnedstegning.

C. A. Ægidius. Mørk Hansen. (Illustreret Tidende. 36. Bd. Nr. 47.)

I sin nekrolog over den Felsted og Vonsild præst dvæler ofr. særlig ved hans ungdom og deltagelse i studentertilværet i 40erne.

H. F. Rørdam. Bidrag til Historieskriveren Andreas Hojers Levned. (Historiske Samlinger og Studier vedrørende danske Forhold og Personligheder især i det 17. Aarhundrede. Kbh. 2. Bd. 2. H. S. 312—84.)

En række aktstykker af meget blandet indhold. Dels angår de II.'s litterære ungdomsarbejder særlig hans skrift om ægteskab mellem nær beslægtede, der vakte megen opsigt, dels et projekt

den meget alsidige mand 1721 havde om oprettelsen af en vexelbank, et foretagende der dog aldrig sa dagens lys. Desuden forskellige ansøgninger bl. a. om at blive kgl. historiograf (1721).

K. Hansen. Christian Peter Jacobsen. (Landmandsblade. 28. Aarg. S. 552—61.)

En velskreven nekrolog over den i 1895 afdøde frømand. Jfr. nedenfor under „Biografisk Lexikon“.

J. Hansen. Om Hr. Peder Jakobsen i Hygum og nogle af hans Efterkommere. (Kirkehistoriske Samlinger. 4. R. 3. Bd. S. 818—21.)

Efter uddrag af en kirkebog i Hygum, hvor den Århus bisp hr. P. J., hans fader og bedstefader alle vare præster.

H. L. Møller. Jens Jessen. (Illustreret Tidende. 36. Bd. Nr. 3.)

En levnedstegning og kort skildring af „Flensborg Avis“ historie i anledning af bladets 25-års jubilæum.

H. Kau. Jens Peter Junggreen. Et Bidrag til Nationalitetskampens Historie i Nordtyskland. Med et Forord af Pastor Mørk Hansen. Kbh. 160 s. 1894.

Selv om forf. i dette arbejde har ladet flere og tilmed de vigtigste kilder ligge unyttet hen, må man alligevel være ham taknemlig for denne bog, der giver den første samlede fremstilling af Junggreens liv og offentlige færd. Som rimeligt er, dvæler forf. med størst udførlighed ved Junggreens journalistiske virksomhed, der påbegyndtes 1868, og hans optræden på den tyske rigsdag i perioden 1884—87; savel af hans vigtigste avisartikler som af hans rigsdagstaler gives der uddrag eller tilfredsstillende referater. Det er et smukt billede, man gennem disse får af vor sa tidlig afdøde repræsentant på tinge og af hans kærlighed til vor sag, den han efter sine nationale modstanderes udsagn tjente „med fuld hengivelse af hele sit i ét og alt ligefremme væsen.“

J. Ottosen. A. D. Jørgensen. (Illustreret Tidende. 36. Bd. Nr. 1.)

En levnedstegning og redegørelse for J.'s bog om Griffenfeld. Jfr. nedenfor under „Biografisk Lexikon“.

M. Eskesen. 1794. 30. Marts — 1794. Nis Lorenzen Lilholt. (Höjskolebladet. 19. årg. Nr. 13.)

En kortfattet levnedskildring af den djærve bondemand, naturligvis med særlig fremhæven af hans virksomhed i stænderforsamlingen, hvor han som bekendt fra første færd tog til orde for det danske sprogs ret.

F. Barfod. P. H. Lorenzens danske tale. (S. Å. 1894. S. 245—46.)

G. Johannsen. Jakob Plaetner. (S. Å. 1894. S. 12—16.)

Quatre lettres autographes de Gérard Mercator à Henri de Rantzau. Par *V. van Ortoy*. (Compte Rendu des séances de la commission royale d'histoire ou recueil de ses bulletins. 5. Série. T. 4 S. 304—12. Bruxelles.)

Omhandlende forskellige historiske og geografiske æmner.
er Stiftamtmand Regensburg. (Illustreret Tidende. 36. Bd. Nr. 37.)

Selv jydte nærrede R. en varm kærlighed til sin hjemstavn, som han viede sin manddomstids bedste kraft. Alt 1849 blev han medlem af bestyrelseskommissionen og udnævntes 1852 til departementschef i det slesvigske ministeriums afdeling for kirke og skolevæsen, i hvilken egenskab han gennemførte sprogreskriptet; 1859 blev han ministeriets direktør og var senere fra 1870 til 1894 stiftamtmand i Århus.

A. Larsen. Dansk-norske Heltehistorier. 1648—1700. Kbh. 192 s. 1894.

Indeholder bl. a. en biografi af den berømte feltherre Hans Schack. Han er født på Undevad i Angel af mæklenborgsk slægt. 1657 trådte han i dansk tjeneste, hvor han udmærkede sig som kommandant i København under Svenskerne's belejring 1658—59 og i slaget ved Nyborg. Da han under den store rigsdag 1660 ganske stod på kongens side, steg han i magt og indflydelse efter enevældens indførelse og var til sin død (1675) meget yndet ved hove. I jylland ejede han godserne Gram og Møgeltonder.

IV.

P. Heck. Die altfriesische Gerichtsverfassung. Mit sprachwissenschaftlichen Beiträgen von *T. Siebs*. Weimar. XII + 499 s. 1894.

Utilgængelig for ann. Behandler derfor måske alene Friserne i Nordvesttyskland.

F. Dyrland. Tre ordforklaringer m. m. I. Hezlagh.

III. Reækning. (Med oplysning om et lovhåndsskrift.)

(Arkiv för nordisk filologi. 11. bd. S. 33—39, 51—63.)

„Hezlagh“, navnet på et gilde mellem borgerne i Slesvig i beg. af det 12. årh., forklares af forf. i modstrid med ældre fortolkere som „ædslag“ — „Reækning“, der findes i Slesvigs ældste stadsret, menes at betyde kvartér eller bydel. Det lovhåndsskrift, om hvilket der gives meddelelser, er et hdskr. af Slesvigs ældste stadsret, der 1770 blev funden i Ebeltoft, og som efter forf. mening må stamme fra tiden 1320—50

Samling af Danmarks Lavskraaer fra Middelalderen med

nogle tilhørende beslægtede Breve. Udg. ved *C. Nyrop*

af Selskabet for Udg. af Kilder til dansk Historie. Kbh.

1. H. S. 1—160. 1895.

Det udkomne 1. hæfte, der spænder over tiden 1349—1460, indeholder en stor mængde ældre jyske lavskraaer, af hvilke flere hidtil ikke har været trykt; således fra skrædderne, bagerne og slagterne i Slesvig, skomagerne i Haderslev og smedesvendene, skomagerne, bundtnagerne og bagerne i Flensborg. Da det naturligvis er af vigtighed, at samlingen bliver så fuldstændig som mulig, anmodes alle, der ere i besiddelse af gamle lavsskraaer eller have kendskab til sadanne, om at sende en meddelelse desangående til udg. prof. N., Lindevej 7, København.

Aus dem heimischen Rechtsleben in den Jahren 1834—94.

Kiel. 1894.

I dette festskrift, der er udg. i anledning af indvielsen af den ny overlandsretsbygning i Kiel, giver forf. en oversigt over den i 1834 væsentlig vistnok ved Höpps indflydelse oprettede over-appellationsrets historie. Tillige beretter skriftet om de forandringer, retsvæsenet i hertugdømmene har undergået siden 1864.

H. v. Schubert. Die Entstehung der Schleswig-Holsteinischen

Landeskirche. (S. H. L. Z. 24. Bd. S. 93—136.)

Afhandlingen frembyder intet særlig nyt eller interessant. Med ægte tysk grundighed begynder forf. helt oppe i den gra old; oprindelsen til den „slesvig-holst. landskirke“ ser han i den såk.

constitutio Valdemariana fra 1326, der påbød, at jylland og Dansk. aldrig måtte forenes under én herre.

F. de Tessen-Wesierski. De tribus episcopis Slesvicensium a sede condita primis. Paderbornae. 50 s. 1895.

Bogen, der er et habilitationsskrift fra det katolske teologiske fakultet i Breslau, handler om de tre første biskoper i Slesvig stift, blandt hvilke vidundergøreren Poppo er den mest bekendte. Om dem alle er vor viden forøvrig såre ringe.

A. v. der Linde. Antoinette Bourignon. Das Licht der Welt. Leiden. 310 s. 1895.

„Jeg er sendt af gud for at bringe lys til verden og vidne om sandheden“ siger Antoinette B. (f. i Belgien 1616) om sig selv. For at opfylde sin mission drog hun i 1670erne til jylland, hvor hun havde i sinde at grunde en menighed efter sit mønster på øen Nordstrand. Af hendes færden her og hendes talrige sammenstød med autoriteterne giver forf. en udførlig og palidelig skildring.

E. Michelsen. Zwei Briefe aus der Zeit des nordischen Krieges. Ein Beitrag zur schleswigschen Kirchengeschichte. (S. H. L. Z. 25. Bd. S. 235—52.)

Brevene, der findes i Tønder provstiarkiv, ere skrevne i aug. 1716 fra København af Peder Clausen fra Tønder til provsten sammesteds. De indeholder efterretninger om den sak. Varnæs salmebog (udg. 1717), et led i bestræbelserne for at skaffe de danske jyske menigheder en salmebog i folkets sprog, samt om katekismusspørgsmalet der dengang drøftedes ivrig.

P. Lauridsen. En tysk-dansk-jydsk Præken. (Museum. 1895. 2. Halvbd. S. 286—97.)

Meddelelser efter en opskrift af den bekendte kirkehistoriker H. N. A. Jensen en pinseprædiken holdt i 1821 i Ladelund, Tønder amt, hvis tragikomiske sprogforvirring vil være kendt fra en gengivelse i flere dagblade. Til teksten har udg. knyttet en kort indledning om kirkesproget i de blandede egne, hvortil Ladelund jo midlertid ikke godt kan regnes, da kun 8 af 176 familier har tysk hussprog.

1844 1894. (Schleswig-Holstein-Lauenburgisches Kirchen- und Schulblatt. 1894. Nr. 1, 4.)

Bladets historie.

II. Rosendal. Danmarks Folkehøjskoler og Landbrugsskoler 1844—1894. Meddelelser fra Skolerne udg. af Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler i Anledning af Halvhundredaars-Jubilæet. Odense. 184 s. 4^o. 1894.

En række statistiske oplysninger om elevantallet ved de forskellige skoler, statsunderstøttelse m. m. samt en fortegnelse over samtlige forstandere og lærerkræfter. Tilskuddet fra staten til skolerne var i 1851 4000, fra 1892 120,000, til eleverne i 1869 13,200, fra 1892 180,000 kr. Elevantallet er voxet fra kun 200 i skoleåret 1853—54 til 3500 i vinteren 1893, og ialt har skolerne været besøgte af omtrent 110,000 mænd og kvinder. Bedre end mange ord viser disse tal højskolernes betydning for vort land. De godtgør deres ret, ikke til at existere, thi den har længe været hævet over al tvivl, men til i stedse højere grad at skyde nye skud og udsende deres aflæggere over det ganske land.

II. Rosendal. Nogle Bidrag til Rødning Højskoles Historie.

Efter trykte og utrykte Kilder. Kolding. 180 s. 4^o. 1894.

Intet var bedre på sin plads til højskolejubilæet i 1894 end denne skildring af moderskolen i Rødning. Den hviler i det hele og store på en række artikler, hr. Karl Jørgensen for fire år siden skrev i „Højskolebladet“, og er så at sige en forøget udgave af disse, thi i rigsarkivet og det kgl. bibliotek i København har forf. nemlig fundet nye, vigtige kilder, og han offentliggør desuden flere interessante aktstykker til skolens historie, som ikke fandtes i de oven nævnte artikler. Gennem en række kapitler får man besked om de åndelige tilstande i Haderslev amt før skolens oprettelse, om dens stiftelse i 1844 „for at værne om den truede danskhed i jylland“, dens liv under og efter krigen i 1848—50, da den angrebes udefra samtidig med, at der mellem lærerne var strid, om den snarest burde være en „vækkelses“ eller en „kundskabskole“. Også om „Højskoleforeningens“ ophævelse i 1867, grundlæggelsen af Askov 1864 og Appels pigeskole, der fortsattes til 1885, samt hans virksomhed som præst for frimenigheden i Rødning giver forf. interessante oplysninger.

I et brev fra skolens stifter, Flor, til pastor Svejstrup, hvori F. gør rede for, hvad der bevægede ham til at tage sig af sagen, skriver han: „Min drivfjeder har altid været interesse for Slesvigerne selv, hvis åndelige og hjertelige liv, jeg gerne vilde gøre

mit til at frelse for tid og evighed.“ Rødding højskole har gjort sit dertil.

F. Nygård. Kristen Kold. Folkehøjskolens Banebryder.

I. Vandre Aar. II. Tyve Aars Højskolevirksomhed.

Odense. 206 og 302 s. 1895.

Både ved sin almindelige virksomhed som banebryder for højskolen og friskolen og ved sin huslærerergæring i Forballum fra 1838—41 har Kristen Kold udøvet stor indflydelse på andslivet i vort land og særlig blandt Vesterboerne, hvis religiøse og nationale vækkelse for en stor del skyldes ham. Det er en meget stor mængde stof, der er samlet i N.'s bog om ham, men det forekommer os ikke, som om forf. ud af det har været i stand til at give et klart og anskueligt billede af denne mærkelige mands færd og åndelige udvikling.

Nogle Uddrag af R. Mejborgs Bog: Slesvigske Bønder-

gårde (1500—1800). Ved Forfatteren. (S. Å. 1894.

S. 161—244.)

P. Lauridsen. Om dansk og tysk Bygningsskik i Sønder-

jylland. (Dansk historisk Tidsskrift. VI. R. 6. Bd.

S. 43—113.)

Vender sig mod prof. Mejborgs inddeling af dejyske bøndergårde i en sydslesvigsk, mellemslesvigsk og nordslesvigsk gruppe og påviser, for en stor del støttet på en række gamle gardbeskrivelser i statsarkivet i Slesvig, at man kun kan skælné mellem to typer: En dansk, der strækker sig helt ned ad byen Slesvig til, og en saksisk (tysk) i hertugdømmets sydligste del. Kendetegnet på disse husgrupper er ikke bygningernes ydre beliggenhed, i det den saksiske gard godt kan bestå af mange huse, og den danske til gengæld f. ex. kan have kostald i samme lunge som våningshuset, men deres indre deling. Det saksiske hus er nemlig langdelt som en kirke, medens i det danske alle skillerum løber på tværs. Til hver af de to hustyper svarer ligeledes to gardtyper; den danske der så vidt som mulig søger at samle bygningerne om gårdspladsen og med våningshuset solret ☉ i retningen øst-vest, og den saksiske med stuehuset vinkelret på gaden og bygningerne spredte over hele hustoften.

W. Seelig. Die innere Kolonisation in Schleswig-Holstein

vor 100 Jahren. Rectoratsrede. Kiel. 39 s. 1895.

Skildrer landboreformerne i forrige arh., der i Holsten tidligere end i det øvrige monarki havde en varm talsmand i grev Rantzau på Ascheberg, som alt i 1739 begyndte at udparcellere sine godser og indføre arvefæste. Reformerne begunstigedes ved salget af krongodserne, og 1795 hævedes livegenskabet.

V.: Landboforenings Virksomhed i Nordslesvig. (Höjskolebladet. 20. Aarg. Nr. 33, 35.)

Uddrag af en række artikler i „Dannevirke“ skrevne i anledning af det 5. nordsl. fælleslandbomøde.

Bobé. Zur Lübeckischen Musikgeschichte. (Mittheilungen des Vereins für Lübeckische Geschichte und Alterthumskunde. 6. H. S. 155 56.)

Om indkaldelse af spillemænd fra hertugdømmerne i det 17. arh.

K. Loewe. Geschichte des Nord-Ostsee-Canals. Festschrift. Im amtlichen Auftrage und unter Benutzung amtlicher Quellen. Berlin. VII + 41 s. Folio. 1895.

Denne officielle festskrift behandler også de ældre kanal-anlægs historie.

C. Jensen. Die Bewirtschaftung der „Schiffburlag“ auf Sylt. (Globus. Hrsrg. von R. Andree. 66. Bd. Nr. 14.)

Har ikke været anm. tilgængelig.

C. Jensen. Aegir in der Sylter Sage. (Globus. 68. Bd. Nr. 13.)

Utilgængelig for anm.

Dansk biografisk Lexikon, tillige omfattende Norge fra Tidsrummet 1537—1814. Udg. af *C. F. Bricka*. 57.—72 H. (8. Bd. *C. F. Holst* — *T. Juul*. 9. Bd. *N. Jy d F. E. v. Køtschau*.) Kbh. 1894—95.

Blandt biografierne af jyder eller til jylland knyttede mænd kan fremhæves:

I 8. bd. *Thomas Petersen Holste*, klerk fra Slesvig stift og kammersvend hos Kristjern II., hvem han fulgte i landflygtighed og tjente med saa megen troskab, at han dræbte sig selv ved tidenden om sin herres fængsling 1532.

U. A. v. Holstein, 1803—64, var før 1848 amtsforvalter paa Ærø og i Tønder, hvor han viste sig som en god dansk mand. Efter krigen beklædte han forskellige høje embeder i hertugdømmet, men måtte flygte efter Dannevirkes rømning.

J. F. Horn, 1803—80, tysk skolemand, født i Flensborg, død i Tønder.

Caspar Hoyer, 1540—94, født i Husum, stod i høj gunst hos hertug Adolf af Holsten-Gottorp og dennes sønner, hvis betroede rådgiver han var. H. beklædte tillige stillingen som staller i Ejdersted og bidrog meget til dette landskabs opkomst. En af hans Sønner ægtede *Anna Crena Hoyers*, 1584—1655, der var stærkt grebet af tidens separatistisk-relig. bevægelser og rettede en mængde hvasse angreb paa den officielle lutherdom. Tilsidst opgav hun dog kampen og drog til Sverige, hvor hun levede sine sidste år sysselsat med relig. og satirisk digtning.

Tileman van Hussen, 1497—1551, født i Klewe, den første lutherske superintendent i Slesvig stift.

Peter Hygom, 1692—1764, født i Hygum i Tørninglen, hvor han en tid lang var præst, død som bisp over Århus stift.

S. M. Høgsbro er født 1822 i Rødding, for hvis højskole han var forstander fra 1850—62. Personlig ønskede han skolen flyttet til Gråsten for bedre at kunne virke på de blandede distrikter, men hyldede forøvrig Grundtvigs tanke om sprogfrihed ijylland og delingen efter

den nationale grænse. 1858 kom han ind i folketinget, hvor han hurtig blev en af venstres ledende mænd; i tiden 1887—94 var han tingets formand og genvalgtes atter, da valgene i april 1895 havde ændret den politiske situation.

H. Høncke, født 1834 i Flensborg, deltog som ingeniør-officer i krigen 1864, men trådte ud af hæren 1877, da han udnævntes til telegrafdirektør, hvilken stilling han endnu beklæder.

J. P. Hopp, 1782—1847, købmandssøn fra Flensborg, blev 1820 deputeret i det tyske kancelli og var fra 1836—38 kgl. kommissarius i hertugdømmernes stænderforsamling. Efter Kristian VIII.s tronbestigelse lykkedes det Augustenborgerne, som hadede ham af deres ganske hjærte, at få ham fortrængt fra regeringen og udnævnt til overappellationsretspræsident i Kiel.

J. U. Iversen, læge og forfatter, født i Haderslev 1862, død 1892.

J. Iversen, 1763—1831, landøkonomisk forfatter, født i Svensby i Angel.

V. Iversen, født i Husum i det 17. årh. første halvdel. Som soldat i hollandsk tjeneste opholdt han sig i længere tid i Indien, hvor hans oplevelser ere genfortalte af den lærde Adam Olearius.

Jakob, bisp i Slesvig 1282—87 og kansler hos kong Erik Glipping.

C. P. Jakobsen, født 1841 ved Åbenrå, blev J. uddannet som lærer ved Tønder seminarium og var en tid realskolelærer. Hans interesse for landbruget bragte ham 1868 til at påbegynde udgivelsen af „Landmandsblade“. Sammen med sin medredaktør J. C. Jensen stiftede han nogle år senere Markfrøkontoret, som han ledede fra 1873

til sin død 1895, lige som han i det hele har haft stor betydning for uddannelse af rationel frøavl. Jfr. ovenfor.

H. Jakobsen, 1815—91, født i Mølby ved Sønderborg, lærte gartneriet på Augustenborg og blev 1837 plantør ved Hæsedede planteskole ved Næstved, en stilling han med megen dygtighed beklædte til sin død.

G. Jakobsen, 1765—1842, født i Grumtofte sogn i Angel, hvor han døde som præst og provst i Flensborg herred

C. F. Jasper, 1786—1847, jurist, født i Husum, var en tid lang regeringsadvokat i Slesvig og stempelforvalter, men mistede sine embeder på grund af kassemangel.

K. Jaspersen, 1777—1847, jurist, født i Svesing sogn. Som justitiarius på en række angelske godser havde han god lejlighed til at lære Angels folkesprog at kende, og da regeringen i 1810 omgikkes med planer om at indføre det danske sprog i Slesvigs offentlige anliggender, vandt dette hans fulde bifald. Fra 1834—38 var han stænderdeputeret og understøttede kraftig Nis Lorenzen i hans kamp for det danske sprog; det er derfor ikke med urette, at hans navn blev indhugget på Skamlingsbankestenen.

P. Jebesen, 1824—92, født i Slesvig, 1843 drog han til Bergen, hvor han efterhånden svang sig op til at blive en af byens betydeligste fabrikanter og handelsmænd.

C. A. Jensen, 1792—1870, portrætmaler, født i Bredsted, kom som ung til København, hvor han også efter forskellige udenlandsrejser tog fast bopæl.

H. N. A. Jensen, 1802—50, præst og historisk forfatter, født i Flensborg. Foruden en talrig mængde afhandlinger har han skrevet „Versuch einer kirchlichen

Statistik d. Herzogthums Schleswig“ et arbejde, der er forfattet med stor flid og upartiskhed. Hans mål var at skrive hertugdømmernes kirkehistorie, men han opnåede ikke at se sit værk fuldført; med flere ændringer og tilføjelser blev det senere udg. af L. A. J. Michelsen.

H. C. Jensen, 1789—1860, født i Flensborg, hvor han 1812 etablerede sig som købmand og snart fik en betydelig oversøisk handel. Fra stændertidens begyndelse til dens ophør sad han i alle forsamlingerne, ligesom han også senere blev medlem af rigsrådet. Her som der var han en erklæret modstander af Slesvig-Holstenismen, men bifaldt derimod ikke regeringens sprogforanstaltninger.

J. A. D. Jensen, født i Flensborg 1849, som søofficer har han særlig gjort sig bekendt ved en række expeditioner til Grønland i årene 1877—85; 1892 tog han sin afsked og udnævntes til navigationsdirektør.

T. II. Jensen, 1771—1846, født i Tønder, præst i Flensborg og Bov, særlig bekendt for sin virksomhed for det danske sprog ijylland både i skrift og tale. Uagtet kirkesproget i hans sogn var Tysk, prædikede og underviste han dog ofte på dansk, og da regeringen afæskede ham en erklæring desangående, svarede han, at han vilde fortsætte dermed uden dog at træde det tyske sprog for nær, skøndt befolkningen ganske vist ikke forstod dette. Sagen gik ham dog imod og førte vistnok til, at han tog sin afsked.

Volkert Jensen, født i Ejdersted, hofpræst og provst hos de gottorpske hertuger, død c. 1591.

G. F. Jenssen Tusch, 1789—1888, født i Ejdersted, var en tid lang officer i den danske hær, og senere postmester i Tønning. Under oprøret sluttede han sig til dette

og levede siden i Hamborg. Han er særlig bekendt ved sine talrige oversættelser fra dansk til tysk eller omvendt og har bl. a. oversat Dahlmanns bekendte Danmarks-historie.

P. Jepsen, 1799—1869, født i Rinkenæs, hvor faderen var gårdejer og tingskriver i Lundtoft herred, et embede han selv overtog 1837; 1841—46 sad han i stænderforsamlingerne, hvor han helt ud sluttede sig til den danske sag. Først i 1850 kunde han derfor paany overtage sit embede, fra hvilket han blev fordrevet i 1864; han solgte senere sin fødegård, der i 200 år havde gået i arv fra fader til søn, og drog til København.

C. F. W. Jessen, 1821—89, botaniker, født i Slesvig, var en tid lang professor i Greifswalde.

C. Jessen, 1744—1821, født i Åbenrå, blev 1766 huslærer og ti år senere hofpræst hos hertugerne af Augustenborg, i hvis tjeneste han forblev til sin død.

F. Jessen, 1613—77, født i Husum, præst i Tønning og Kiel.

M. v. Jessen, 1641—1712, født i Store Vi, fra 1681—1712 magistratspræsident i Altona.

M. R. v. Jessen, 1780—1853, født i Haderslev, var fra 1814—49 stiftamtmand over Maribo amt.

P. Jessen, 1846—85, husdyrskonsulent, født i Ullerup. Se S. Å. 1891. S. 109—28.

P. W. Jessen, 1793—1875, født i Flensborg, blev efter at have studeret medicin i Tyskland allerede 1820 overlæge ved sindssygeanstalten i Slesvig, som han hurtig omdannede til en mønsteranstalt ved ganske at slå en streg over fortidens rå og brutale tvang og indføre en human behandling af de syge. 1845 tog han sin afsked

og oprettede en privat anstalt ved Kiel, som han bestyrede til sin død. At han uagtet sin anerkendte dygtighed og elskværdighed ikke undgik at blive hårdt angrebet, behøver næppe at siges!

P. W. Jessen, læge, søn af den foregående P. W. J., født i Slesvig 1824.

Th. B. v. Jessen, 1648—1731, præstesøn fra Store Vi. 1677 ansattes han som sekretær i tyske kancelli og blev hastig en af Kristian V.s mest kyndige diplomater. Ved Frederik VI.s tronbestigelse afskedigedes han fra sin post, men anvendtes dog som gesandt i flere yderst vigtige sendelser, og da den hertugelige del af Slesvig 1713 midlertidig inddroges, udnævntes han til præsident for det gottorpske kancelli, i hvilken stilling han gav Fredrik IV. det vise råd ganske at ophæve hertugdømmets politiske særstilling.

Joachim Ernst, 1595—1671, hertug af Pløn, en søn af Hans d. y.

Joachim Frederik, 1668—1722, hertug af Nørborg.

Johan d. milde, holstensk greve, „den kullede greves“ bekendte samtidige, død 1359.

Johan, 1606—55, biskop af Lybæk, søn af nedenævnte.

Johan Adolf, 1575—1616, hertug af Holsten-Gottorp 1590—1616; han var gift med Kristian IV.s søster og stod stadig, i modsætning til sine efterfølgere, i godt forhold til Danmark. Hans vigtigste regeringsakt var den i 1608 udstedte huslov, der fastsatte førstefødselsretten og således gjorde en ende på de uheldige delinger.

Johan Frederik, 1578(?)—1634, ærkebiskop af Bremen, broder til ovennævnte J. A.

C. G. W. Johannsen, 1813—88, født i Flensborg, var fra 1846—64 amtmand over forskellige slesvigske amter; 1864 blev han minister for Slesvig i ministeriet Momrad.

F. H. C. Johannsen, 1781—1851, blev 1809 præsident i Flensborg, hvorfra han 1818 forflyttedes til amtmands-embedet i Haderslev, som han beklædte til sin død. For den nationale bevægelse havde han kun liden sympathi, medens han derimod var en loyal og kongetro mand af den gamle skole.

Gustav H. J. Johannsen, født 1840 i Gundeby, Ulsnæs sogn. Hans politiske virksomhed vil være kendt af alle.

N. Johannsen, 1740—1806, præst i Flensborg og religiøs forfatter, født i Nybøl ved Tønder.

C. Johannsen, 1820—71, født paa Amrum, lærer og forfatter af en mængde novellistiske, geografiske og sproglige skrifter, hvis æmner vare tagne fra hans hjemstavn.

Nic. Johansen, født i Haderslev, død 1558 som superintendent over Sundeved.

T. V. Juul f. Suenssen, født 1834 i Tønning, har under forskellige forfatternavne skrevet en del digte og fortællinger.

C. H. Juhl, 1806—73, født i Hjerndrup, valgtes 1853 til stænderdeputeret og sad i alle forsamlingerne fra 1853 til 1863 som medlem af det danske mindretal. Tillige var han fra 1859 medlem af Haderslev amtsraad.

Julius, prins af Lyksborg, Kristian IX.s broder, født 1824.

J. P. Junggreen, rigsdagsmand, se ovenfor.

I 9. bd. *Chr. Jürgensen*, født 1846 i Åbenrå, læge i København.

J. Chr. Jürgensen, 1744—1823, født i Slesvig, hvor han virkede som pianofortefabrikant og instrumentmager. Tillige var han en ivrig samler og optrådte også som forfatter.

W. Jürgensen, 1789—1827, sagfører og forfatter, der er født i Slesvig.

A. D. Jørgensen, født 1840 i Gråsten, udnævntes i 1863 til hjælpelærer ved latinskolen i Flensborg, fra hvilken stilling krigen fordrev ham. Han drog derpå til København, hvor han 1869 ansattes i arkivtjenesten og 1883 blev chef for statens samlede arkiver, for hvis reorganisation han har udfoldet en betydelig og heldbringende virksomhed. Som forfatter er J. fremfor nogen de nye, stundom også de overraskende, synspunkters mand; han spænder sa at sige over alle tider og alle dele af vort lands historie, men sin største kærlighed har han dog skænket -jylland og dets mænd. Skulle vi blandt hans talrige skrifter fremhæve noget enkelt, måtte det være de „Fyrretyve fortællinger“, en bog, der mer end nogen anden har gjort J.s navn kendt rundt om i de tusend hjem.

J. Jørgensen, 1818—92, født i Haderslev, virkede han fra 1850 -61 som overlærer ved borgerskolen i Åbenrå, hvor han var kendt og skattet som én af de nationale ledere. Senere blev han redaktør for forskellige kongerigske provinsblade.

J. Kaper, født 1838 i Tønder amt, bekendt tysklærer og lexikonforfatter i København.

A. Kaufmann, 1806—90, landskabsmaler og lithograf, født i Åbenrå, død i København til hvis kunstakademi han testamenterede sin formue

Antonius Keyser, indkaldtes af Kristian III. fra Nordtyskland til at være præst i Haderslev og blev senere superintendent over hertug Hans' nordslesvigske besiddelser. Død 1553.

J. A. Kielman v. Kielmansegg (1612—76) og dennes sønner *H. H.* (1636—86) og *F. Chr.* (1639—1714) holstengottorpske statsmænd. Faderen, der var født i Itzehoe, blev 1644 kansler hos hertug Fredrik III., og mer end nogen anden har han bidraget til at fjerne det holstengottorpske hus fra Danmark. På hans tilskyndelse ægtede hertugen en svensk prinsesse, og ved Sveriges hjælp nåede han sit mål på fredsslutningerne i Roskilde og København. Også i den følgende tid optrådte han fjendtlig mod Danmark, men da det oldenborgske arvespørgsmål dukkede op, skiftede han kurs og kom snart til at stå på en fortrølig fod med Griffenfeld. Som følge heraf blev K., der ved overrumplingen i Rendsborg (1675) havde måttet forpligte sig til ikke at forlade hertugdømmerne, efter Griffenfelds fald ført til København, hvor han kort efter døde. Sønnen *H. II.* var ligesom faderen i sin tid en ivrig modstander af Danmark, han tog f. ex. stor del i oprettelsen af universitetet i Kiel (1665), men han faldt snart i unåde og gik ligesom broderen *F. Chr.* i dansk statstjeneste.

B. C. Kirchmann, født i Slesvig, historiker og byskriver i Husum omkring år 1700.

A. E. Kioldrup. 1826—69, dansk landskabsmaler, født i Haderslev.

O. Kier, 1792—1863, født i Haderslev, blev 1841 herredsfoged i Gram herred og sluttede sig til oprøret, under hvilket han var borgmester i sin fødeby. Hans store interesse for sin hjemstavn har bl. a. givet sig udslag i en række økonomisk-historiske skrifter.

P. Kier, 1771—1834, præst, født i Østerløgum.

J. F. Kierulff, 1807—94, retslærd, født i Slesvig.

H. D. Kloppenborg, 1802—82, født i Gram, erhvervede han tidlig en større gård i Københoved. Alt i 1849 gjorde han den danske hær væsentlige tjenester, og hans senere fortjenester i den nationale og kirkelige sag så vel som hans ejendommelige personlighed vil være almindelig kendt.

J. Kloppenborg, 1793—1876, den foregåendes broder, levede ved krigens udbrud 1848 som pensioneret vagtmester i Flensborg. Han meldte sig strax som frivillig og deltog med mod og fyrighed i alle tre felttog.

Stephan Klotz, 1606—68, født i Westphalen, blev 1636 generalsuperintendent i den kgl. del af hertugdømmerne og provst i Flensborg provsti. K. har intet godt eftermæle i vort land. Så vel hos Kristian IV. som Fredrik III. stod han i høj gunst, og han benyttede sin magt til med den yderste strænghed at hævde den mest snævert sindede lutherdom samt hensynsløst at gennemføre højtysk som kirkesprog i sit provsti uden at tage hensyn til den dansk- eller plattysktalende befolknings klager. Han døde, just som han stod i begreb med at drage til København, hvorhen Fredrik III. havde kaldet ham som tysk hofprædikant.

Knud Lavard, 1096—1131, Erik Ejegods søn og Danmarks nationalhelgen, der fra 1115 til sin død var hertug i jylland.

H. A. Knudsen, f. 1831, ejer af Trøjborg og dansk rigsdagskandidat 1881 og 1884, ligesom han beklæder forskellige tillidshverv.

K. Knudsen, f. 1819 ejer af Lysholm på Als, var i perioden 1850—64 gentagne gange stændersuppleant og senere medlem af Sønderborg kreds dag.

K. L. Knudsen, 1806—66, født i Ribe. K. købte 1851 Trøjborg, hvis gamle hovedbygning han lod nedbryde, da regeringen afslog at overtage den som seminarium. Kold var huslærer hos ham, og i en lang årrække stod K. som leder af den nationale og kirkelige bevægelse på Vester-egnen; han var medlem af Rødding højskoles bestyrelse og i et par samlinger dansk landstingsmand.

Th. Knudsen, 1503—81. Som præst i Hygum sluttede han sig strax til Reformationen og blev provst over Frøs og Kalsund herred samt senere kanik i Ribe. Til sin søn Hans Thommesens salmebog (1569) har han leveret flere bidrag.

H. Knudtzon, 1751—1823, født i Bredsted, drog som ung til Thronhjelm, hvor han ligesom broderen *N. H. Knudtzon* (c. 1757—1842) blev en af byens største handlende og mest ansete mænd.

J. Knutsen, meklenbørgsk prælat, født i Husum, død 1546.

M. Knutsen, f. c. 1645 i Ejdersted, var en tid student i København, men flakkede største delen af sit liv omkring i Holsten og Tyskland i evig krig og strid med egnens præster og theologer.

M. Knutsen, 1495—1559, købmand i Husum, hvor han virkede med stor iver for Reformationens sag.

A. P. C. Koch, 1816—92, født i Husum, kom i sit 16. år til København, hvor han i fyrreerne kastede sig over dampskibsexpeditionen med så stor iver, at han kan siges at være grunder af Danmarks udenrigske dampskibsfart. Da „Det forenede Dampskibsselskab“ stiftedes 1866, blev han dets direktør for udenrigsfart og var enedirektør fra 1875—87

D. Koch, 1744—1815, født i Flensborg, fra 1780—1813 præst i Oversø.

H. L. S. P. Koch, f. 1837 i Haderslev vesteramt, var fra 1868—70 forstander for folkehøjskolen i Brøns. Efter dens lukning gik han til Danmark, hvor han har beklædt forskellige præstekald — for tiden i Glostrup — samt udfoldet en ikke ringe virksomhed som historisk og kirkehistorisk forfatter. Bl. a. har han skrevet forskellige afsnit af den danske kirkes historie samt et arbejde om Kristian VI.

P. C. Koch, 1807—80, født ved Gram. K., der 1836 havde etableret sig som købmand i Haderslev, fik kort efter den tanke at stifte et dansk ugeblad i denne by, hvor hidtil — ligesom overalt i hertugdømmet — den tyske presse havde været enerådende, og ved Flors og C. Paulsens hjælp lykkedes det gennem den daværende prins Kristian at erhverve ét om end yderst beskåret privilegium. Den 15. juni 1838 udkom det første nr af „Dannevirke“, hvorigennem hele den nationale bevægelse i Nord-slesvig snart lededes, og var end K. med hensyn til stoffet henvist til andres hjælp, ansvaret faldt dog tilbage på ham, og han forstod at føre foretagendet igennem trods regeringens utallige plagerier. Ligeledes var K. en af ophavs-mændene til „Den slesvigske Forening“, hvis sekretær han var fra 1846—52. Efter krigen stiftede han „Budstikken“, der redigeredes af pastor Boisen i Vilstrup, men da den slesvigske minister Råsløff gik hårdt frem mod „Dannevirke“, der fra 1851 var bleven dagblad, solgte K. 1856 bladet og drog til København, hvor han ernærede sig som redaktør og senere som fotograf.

F. Kørs, 1684—1766, matematiker og astronom, født i Slesvi.

G. D. F. Koss, 1731—1804, født i Slesvig, hvor han en tid var i glarmesterlære. Han drog til Prøjsen, blev bankdirektør og begav sig senere til Danmark, hvor han har den meget tvivlsomme ære at have indført fallotteriet (1771).

J. G. E. Kok, 1821—87, født på Sjælland. 1851 valgtes han til præst i Burkal, hvor han forblev til krigen 1864 forjog ham, trofast forsvarende den danske sag og ivrig forskende det jyske sprog for at vise, at dette er „en ren og oprindelig dansk eller rettere nordisk sprogform.“ Frugten af disse studier var „Det danske Folkesprog i Sønderjylland“ og „Danske Ordsprog og Talemåder fra Sønderjylland.“ Efter 1864 levede han i København, hvor han beklædte forskællige præstekald og tog livlig del i det kirkelige liv.

Chr. M. Kold, 1816—70, højskolemand jfr. overfor.

W. H. Koopmann, 1814—71, født i Tønning, blev efterat have været præst i forskællige holstenske byer 1855 generalsuperintendent over Holsten, hvilken stilling han beholdt efter krigen trods sin ringe sympathi for oprøret.

C. F. Krufft, 1721—78, født i Husum, skolemand og rektor i Slesvig, hvor bl. a. Johannes Ewald var hans elev.

F. C. Krarup, født 1852 i Løgømkloster, dansk theologisk forfatter og præst.

H. J. Krebs, 1742—1804, officer og matematiker, født i Tønder amt.

S. A. Krebs, 1767—1818, K., der var født i jylland, blev 1785 officer i den danske hær, 1788

forflyttedes han til Norge og deltog med udmærket dygtighed i kampene mod Sverige 1788, 1808 og 1814.

A. F. Krieger, 1817—93. Vi skulle her blot notere de vigtigste hovedtræk i Kr.s store virksomhed for den jydsk sag. Hans interesse for denne var tidlig vakt og for at imødegå de historiske og statsretlige påstande, der fra tysk side gjordes gjældende, samlede han efter 1848 en kreds af historikere og jurister til udgivelsen af de „Antislesvigholstenske Fragmenter“. På den grundlovgivende rigsdag, hvor han var ordfører for forfatningsudkastet, foreslog han at udsætte hele forfatningsspørgsmaalet, indtil hertugdømmets stilling var ordnet, men uden held. I 1863 var han ordfører for fællesforfatningen og virkede med stor kraft for dens vedtagelse; han er ofte bleven dadlet for dette, men vist uden grund, thi Bismarck vilde krigen, og et påskud lader sig jo let finde. Efter Dybbøls fald fik Kr. sæde på londonerkonferencen; hans standpunkt her var noget vaklende og usikkert, hvad der dog for såvidt blev af mindre betydning, som den endelige afgjørelse, der sprængte konferencen, blev truffen i statsrådet i København. Hans direkte indgriben i hertugdømmets skæbne var hermed tilende, men den store kærlighed og interesse for vort land og vor sag, han havde vist gennem sit tidligere liv, fulgte ham til det sidste.

H. Krock, (1671—1738) maler, født i Flensborg, udfoldede en meget stor virksomhed ved udsmykningen af de kgl. slotte og forskellige københavnske kirker, men hans billeders kunstneriske egenskaber svarer desværre ikke til deres mængde.

J. Krogh, 1830—77, født i Nordborg, død som præst i Kerteminde

F. C. H. v. Krogh, 1815—91 født ved Christiansfeld. Var i tiden 1851—64 embedsmand i Sydslesvig og udfoldede senere en ret betydelig virksomhed som historisk-genealogisk forfatter; bl. a. har han givet bidrag til den ældre sønderborgske hertuglinjes historie.

F. F. r. Krogh, 1737—1829 født i Norge, var fra 1773 i 49 år jægermester i Nordslesvig.

F. F. v. Krogh, 1780—1844, ovennævntes søn og fra 1821 hans efterfølger, født på Gram. Hans broder er den bekendte general:

G. C. v. Krogh, 1785—1860, født på Åstrup. Allerede i sit 5. år blev K. fændrik, 10 år gammel var han sekondløjtnant og steg efter virkelig at være indtrådt i tjenesten til generalmajor (1847). Da folkestemningen var ham imod, blev K., uagtet han var bekendt som en dygtig officer, først overgeneral i juli 1848 og afskedigedes efter ulykken ved Ekernførde, for hvilke krigsminister Hansen uden grund gav ham og Læssøe skylden. Ved felttogets begyndelse 1850 overtog han dog påny overkommandoen og ledede med stor dygtighed slaget ved Isted. Senere var han kommanderende general i jylland og derpå i Holsten og Lauenborg indtil 1857. Da han døde i København, førtes hans lig til Flensborg, hvor han jordedes mellem sine gamle kampfæller. En tredje broder var:

G. H. E. v. Krogh, 1778—1852, født på Gram. Var først officer men måtte på grund af svagt helbred forlade den militære løbebane. Fra 1826 amtmand i Sydslesvig, hvor han blev, indtil han ved oprørets udbrud tog sin afsked og flyttede til Haderslev.

L. J. Krohn, 1736—1825, jurist, født i Ejdersted.

Erik Krummedige. blev c. 1404 drost hos erkehertuginde Elisabeth af jylland. Han sluttede sig først til dronning Margrethe, skiftede en kort tid parti men gik hurtig over til kong Erik, hos hvem han stod i høj gunst. Hans gård, Rundtoft i Angel, blev ødelagt af Holstenerne, men han fandt erstatning i Danmark, hvor han fik et stort len og levede sig ganske ind i forholdene. Synes at være død c. 1438.

J. H. J. Kruse, 1805—59, født i Ekerneførde. 1833 nedsatte han sig i Flensborg, hvor han i 1841 blev oldermand for det gamle St. Knuds gilde, der under ham blev en af loyalitetens bedste støtter. Også på anden måde virkede værkfører K., som han kaldtes på grund af sin stilling ved arbejds- og straffeanstalten, for den danske sag.

II. A. Krüger, 1816—81. Bekendt i sin hjemstavn, Bevtøft, som en opvakt og dygtig bonde, valgtes han 1847 til stænderdeputeret og grundlagde sit politiske ry ved på fællesmødet mellem de slesvigske og holstenske stænder den 18. marts 1848 i skarpe ord at protestere mod jyllands optagelse i det tyske forbund, fordi som han sagde, langt over halvdelen af landets befolkning var dansk og ønskede at knyttes fastere til Danmark. Under treårskrigen gjorde han den danske hær store tjenester og sad i tiden mellem krigene stadig i stænderforsamlingen og rigsrådet. I den sidste forsamling, hvor han gennemførte flere vigtige forslag, indtog han en særstilling, thi i sin iver efter at blive delagtig i kongerigets store politiske frihed ønskede han en nærmere tilslutning og protesterede gentagne gange mod den slesvigske selvstændighed. I 1867 valgtes han med en overlegen

majoritet til medlem af den nordtyske rigsdag og samme år også af den prøjsiske landdag, men da han her nægtede at aflægge forfatningseden uden under forbehold af Nord-slesvigs fri afstemningsret, kom han aldrig til at deltage i forhandlingerne, skøndt han var medlem til sin død. På rigsdagen, hvor han ligeledes havde sæde til sin død, var han derimod meget virksom og tog ofte til orde for at fordre enten hensyntagelse til eller udførelse af § V således 1867 og 1877.

P. G. Krüsicke, 1641—1723, født i Slesvig, berømt som latinsk kunstdigter i tidens barokke stil.

C. Kuss, 1769—1853, født i Sønderborg, præst og historisk forfatter. Hans arbejder, der er offentliggjorte i forskellige holstenske tidsskrifter og særlig handle om grænseegnene i Sydslesvig, ere endnu af ikke ringe værd.

A. P. Kædt, handelsmand og forfatter, født i Flensborg 1845. Stærkt påvirket af forholdene i England, hvor han opholdt sig i flere år, inden han nedsatte sig i København, har han været en ivrig talsmand for frihandelspolitiken i skrift og tale og på tinge, hvoraf han blev medlem 1895.